



Zdeněk Stříbrný

Proud času

Stati o Shakespearovi

K a r o l i n u m

Proud času

Stati o Shakespearovi

Zdeněk Stříbrný

Recenze:

PhDr. Zdeněk Pousta

prof. PhDr. Martin Procházka, CSc.

Obálka a grafická úprava Kamila Schüllerová

Technická redakce Kristýna Tenkrátová

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Zdeněk Stříbrný, 2005

ISBN 80-246-1018-3

ISBN 80-246-1018-3 (online : pdf)



Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2014

<http://www.cupress.cuni.cz>



Foto PhDr. Eva Veselá

Obsah

Úvodem trochu vzpomínek	/ 7
Anglická literatura (Přehledná stať ze <i>Slovníku spisovatelů</i> , 1996)	/ 91
Středoanglická literatura Světská i náboženská lyrika (Kapitola z <i>Dějin anglické literatury</i> , I. díl, 1987, str. 47–50)	/ 113
John Lyly a dvorské drama (Kapitola z knihy <i>Shakespearovi předchůdci</i> , 1965, str. 21–38)	/ 117
Thomas Kyd: zdomácnění senekovské tragédie (Kapitola z téže knihy, str. 39–49)	/ 137
Christopher Marlowe – dramatik renesančního titanismu (Kapitola z téže knihy, str. 87–117)	/ 149
Byl nebo nebyl? (První kapitola z knížky <i>William Shakespeare</i> , edice Portréty, Orbis, 1964, str. 5–20)	/ 183
Jak tvořil (Druhá kapitola z téže knížky, str. 21–70)	/ 191
Shakespeare dnes (Text přednášky k 400. výročí Shakespearova narození. <i>Philologica Pragensia</i> 7 (1964), č. 4, 359–364)	/ 225
<i>Komedie omylů</i> (Předmluva v <i>Komediích I</i> , Knihovna klasiků, 1988, str. 11–16)	/ 237
<i>Král Richard III.</i> (Kapitola z monografie <i>Shakespearovy historické hry</i> , 1959, str. 127–148)	/ 243
<i>Král Jindřich V.</i> (Podle kopie strojopisu, který měl vyjít v Odeonu v Knihovně klasiků, ale nebyl vytištěn a po r. 1989 se ztratil)	/ 263
Dvojitý čas Poznámky o „dvojím čase“ v <i>Hamletovi</i> , <i>Othellovi</i> a <i>Troilovi a Kressidě</i> (z Knihovny klasiků, <i>Tragédie I</i> , 1958, str. 430–35, 579–82 a <i>Komedie III</i> , 1967, str. 336)	/ 271
Vzpomínky na <i>Othella</i> (Článek v programu Městského divadla v Brně k premiéře 23. 11. 1996)	/ 279
Král Lear (Předmluva v <i>Tragédiích II</i> , Knihovna klasiků, 1963, str. 11–17)	/ 283

Být zralý, to je vše (Padesát podob Shakespearova krále Leara) (Zahájení výstavy Vladimíra Pechara v Domově Sue Ryder v Praze 4, 1. 11. 2001)	/ 287
<i>Timon athénský</i> – fakta a problémy (Článek v programu Divadla Na zábradlí k premiéře 19. 2. 1969)	/ 289
Sládkův a Vočadlův Shakespeare (Recenze v časopise <i>Divadlo</i> , červen 1965, str. 70–71)	/ 291
Saudkův přínos českému Shakespeareovi (Doslov ke <i>Komediím III.</i> , Knihovna klasiků, 1967, str. 577–600)	/ 295
Urbáňkův Shakespeare (<i>Literární noviny</i> 21. 9. 1995, č. 38)	/ 317
Shakespeare ve střední a východní Evropě (Vlastní volný překlad z knihy <i>Shakespeare and Eastern Europe</i> , Oxford University Press, 2000, str. 1–18)	/ 323
Láska a pan Wells (Doslov k románům H. G. Wellse <i>Příběh pana Pollyho</i> a <i>Láska a pan Lewisham</i> , Odeon, 1988, str. 405–13)	/ 339
Drama v 19. až 20. století – vrchol v G. B. Shawovi (Kapitola z <i>Dějín anglické literatury</i> , II. díl, 1987, str. 579–601)	/ 347
Ediční poznámka	/ 373
Soupis prací	/ 375
Jmenný rejstřík	/ 393

Úvodem trochu vzpomínek

Co ještě vidíš v temné dálavě,
v propasti času?

Bouře, 1. akt, 2. scéna, verše 49–50

My vidíme, kam směřuje proud času
a unáší nás z našich klidných břehů
drtivým vírem událostí.

Král Jindřich IV., 2. díl, 4. 1. 70–72

Rád jsem přijal radu svých přátel, abych uvedl výbor ze svých prací autobiografickou statí. Takové vzpomínání snadno nabývá rysů apologie, vlastní omluvy a obhajoby před soudem lidí i dějin. Apologie může přerůst v titánskou agresi, jako ve třetím dílu *Paměti* vynikajícího romanisty a komparatisty Václava Černého (1905–1987), nebo dozrát v obdivuhodně skromné a věcné *Vzpomínky českého anglisty* z pera neméně vynikajícího jazykovědce Josefa Vachka (1909–1996). Mé vzpomínky navazují na knížku Vachkovu, která vyšla tiskem v roce 1994, ale zrála a za totalitní cenzury čekala na vydání mnohem déle. Její první verzi mi pan profesor Vachek poslal v strojopisném průklepu už v roce 1982 a doprovodil ji vřelými řádky:

10. III. 82

Vážený a milý pane profesore,
vzal jsem si k srdci Vaše slova a dal dohromady trochu svých vzpomínek. Posílám Vám je jako projev své vděčnosti za Vaše krásné učitelské působení a zvláště za to, co jste udělal pro naši Helenu.

Budu Vám vděčen za obdobný průklep Vašich vzpomínek na Vaše studijní leta.

Se srdečným pozdravem Váš

J. Vachek

Vachkova slova mě neobyčejně zahřála i dojala, protože jsem v té době nesměl přednášet a každý projev solidarity a uznání mě dvojnásob těšil. Na

vysvětlenou dodávám, že Vachkova dcera Helena napsala na můj podnět výbornou diplomní práci o irské krátké povídce, obhájila ji v r. 1972 a potom rozšířila tak, že v r. 1975 získala titul PhDr. Zůstala mi po celou tu dobu věrná a chodila za mnou konzultovat do mého vyhnanství na Matematicko-fyzikální fakultě na Malé Straně, ačkoli to bylo riskantní.

Tím už se dostávám do oblasti vzpomínek a musím se vrátit ještě hlouběji do propasti času. Měl jsem to nezasloužené štěstí, že jsem se začal učit angličtině u vysoce vzdělané ženy už za druhé světové války, kdy jsem bydlel u svých rodičů v Libiši, staré polabské vesnici mezi Mělníkem a Brandýsem, hned vedle Neratovic. K tomu se po chvíli dostanu, nejdřív však musím podat ještě několik vysvětlení. Narodil jsem se v Bystřici pod Hostýnem v r. 1922, ale když mi byly necelé tři roky, vrátili se rodiče do Čech, odkud oba pocházeli. Malí libišští kluci se podle vzpomínek mé maminky nehorázně řehtali, když jsem na jejich dotírání, odkud jsem přivandroval, hrdě prohlašoval: „Já su Valach.“ Znali totiž valachy jen jako vypasené tahouny v místním statku, kdežto o valašském království se tehdy ještě obecně nemluvalo. Z Bystřice mi utkvěly v paměti jen některé příhody, o kterých mi vyprávěli moji rodiče. Nejvíce se mi líbila jedna historka tatínkova:

Pozoroval, jak na Hostýn putují procesí poutníků, aby si vymodlila požehnání zázračné panenky Marie. Jednou se uprostřed hostýnského vrchu potkala dvě procesí, jedno putující dolů a druhé nahoru. Bylo zvykem, že se při takovém setkání poutníci zastavili a pozdravili poklonou křížů, které nesli v čele. Dolů šlo procesí z chudé valašské vesničky, kdežto nahoru se hrnuli zazobaní Hanáci. Valašský kostelník se nechtěl poklonit první, protože měl svého prostého Ježíška na křížku už vysvěceného. Hanácký vůdce procesí chvilku zpupně třimal svůj bohatě ozdobený kříž a potom zahulákal: „Kévněš tím žebrákem nebo nekévněš?“ Valach nekévnul.

Nejpoutavější byly tatínkovy historky z první světové války, kdy jako „titulární infanterista“, jak se v císařsko-královské habsburské armádě honosně označoval voják bez šarže, prožil peklo zákopů i šturmů rumem zpitých pěšáků na haličské i italské frontě. Bavil nejen celou rodinu, ale i hospodské kamarády, z nichž mnozí měli podobné zkušenosti. Když jsem později četl Haškovy *Osudy dobrého vojáka Švejka*, oceňoval jsem, jak s geniální nadsázkou vystihovaly mentalitu i mluvu českého vojáka vrženého do drtivé smrti událostí.

V Libiši jsem vychodil pětiletou obecnou školu a pak jsem osm let dojížděl vlakem do Reálného gymnázia v Brandýse nad Labem, kde se mi ně-

kteří spolužáci vysmívali jako „funetrákovi“, protože můj otec provozoval živnost truhlářskou i pohřební. Časem jsem si je však získal, protože jsem se jim hodil do fotbalového i basketbalového družstva. Často jsme v sobotu po vyučování jezdili společně autobusem do nedaleké Prahy a nadšeně tleskali zvláště Voskovci a Werichovi i inscenacím E. F. Buriana. Drželi jsme palce španělským republikánům v jejich zápase s Francovým fašismem a první velký otřes jsme zažili, když naše republika byla po Mnichovu vydána na pospas Hitlerovi a jeho fanatickým sudetským pomahačům. Nám pomáhal jen černý humor: dělali jsme si legraci z Hitlerovy zvrácené propagandy o nadvládě čisté germánské rasy, zesměšňovali jsme jeho heslo „Kraft durch Freude“ jako „silosrandu“ a protektorátu jsme říkali protentokrát. V tanečních hodinách jsme se „potápěli“ při americkém swingu a kouřili mizerné cigarety, po kterých se mi naštěstí zvedal žaludek, takže jsem toho brzy nechal.

Maturoval jsem v r. 1941 a pak ještě rok dojížděl do Prahy do tzv. abiturientského kurzu Obchodní akademie v Karlíně. Krátce jsem pracoval jako pokladník a potom jako zemědělský pomocník u svého strýce, až mě zachytil Úřad práce na Mělníku v akci válečného nasazení, a protože jsem ovládal psaní na stroji i jiné kancelářské dovednosti, přidělili mi místo zemědělského referenta přímo tam na „pracáku“. V té době jsme ještě měli českého vedoucího z první republiky, ale ten byl vystřídán nacistickým šéfem. Dojížděl jsem tedy až do konce války na kole z Libiše na Mělník a dlouhá léta jsem si vyčítal, že jsem tam žil v závěťtí, zatímco někteří libišští kamarádi byli posláni do „Rajchu“, pokud se jim nepovedlo dostat práci ve válečně důležitých podnicích v Čechách.

V zemědělství se mi podařilo udržet několik svých vrstevníků. Z těch jsem se nejbliž spřátelil s Jaroslavem Kohoutem, masarykovským sociálním demokratem, který se po r. 1948 nedal sloučit s KSČ a byl za to krutě pronásledován stalinskou pseudojusticí. Radikálnějšího ražení byl Vladimír Procházka: už na mělnickém gymnáziu vystupoval jako komunista, prožil několik zlých let v nacistickém koncentráku a po oddychu v zemědělství se hned po válce vrhl do politických bojů a nakonec zastával místo vedoucího Kabinetu pro studium československého divadla v ČSAV až do převratu v r. 1989. Právě od něho jsem už za války získal základní marxistickou literaturu.

Můj hlavní zájem se však upřel na studium jazyků. Na Mělníku jsem si opatřil dobré soukromé hodiny francouzštiny, kterou jsem si oblíbil už na

gymnáziu, a navíc ruštiny. Skutečné terno mi vyšlo, když jsem doma v Libiši objevil nevšední učitelku, o níž už padla zmínka. Byla to paní Zdenka Plačková, která jako nadaná posluchačka legendárního profesora Viléma Mathesia obdržela koncem dvacátých let minulého století stipendium prestižní americké ženské univerzity, Vassarovy koleje ve státu New York. Po několikaletém studiu literatury se provdala za Čechoameričana Plačka a měla s ním dvě děti. Manželství se však rozpadlo a ona se vrátila se svým synkem a dcerkou domů do Čech v osudové době před Mnichovem. Za války doslova živila ve své malé vilce a ráda vyhověla mé prosbě, aby mě učila angličtině. Od ní jsem prvně slyšel o Mathesiově strukturalismu i o americké nové kritice třicátých let. Protože jsem její večerní lekce doslova hltal a vyprávěl jí o svém nadšení pro *Žízeň po životě*, biografický román Irvinga Stonea o Vincentu van Goghovi, dala mi číst první román v anglickém originálu, *The Sheltered Life* americké autorky Ellen Glasgowské. S velkým úsilím i nadšením jsem pomalu rozlouskával po Balzacově *La peau de chagrin* i náročný román z Jihu Spojených států.

Neobyčejná příležitost k francouzské konverzaci se mi naskytla tím, že jsem občas po práci zašel do mělnického přístavu, kde přes zimu kotvila nákladní loď při břehu zamrzlého Labe. Takové lodě se plavily z Prahy až do Hamburku, ale za velkých mrazů uvízla jedna z nich právě na Mělníku. Jeden z lodníků byl mladý, statný francouzský chlapec Robert, odvedený do Německa na nucenou práci. Svěřil se mi, jak se mu stýská po rodičích, žijících na venkově v okupované, ale tím víc milované Francii. Bylo docela dobrodružné přejít po prkně na jeho loď, pít s ním kávu a povídat; jednou jsem vzal s sebou i svou kolegyni z práce Zorku Pulkrábkovou. Nosil jsem Robertovi na přilepšenou vždy něco k jídlu a před Vánoci 1944 jsem se dohodl s maminkou, že ho pozveme k nám na svátky. Přišel podle Labe a byl tak nadšený hřejivostí našeho domova, že mi po válce poslal z Francie dlouhý děkovný dopis s ujištěním, že na Vánoce v Libiši nikdy nezapomene.

Můj brandýský spolužák Míla Kuba, který se uchýlil v lékárně v Neratovicích, mě vybídl, abych se s ním připojil k ilegální odbojové jednotce. Do skutečné akce jsme se dostali až na samém začátku května 1945, kdy jsme vyfasovali kulometry a pušky ze skrytých zásob bývalé československé armády a dostali za úkol hlídat neratovický železniční most přes Labe, aby po něm mohla přejet část Rudé armády na cestě z dobytého Berlína do Prahy, kde už propuklo osvobozené povstání. Trochu jsme si zastříleli,

ale brzy jsme zjistili, že němečtí vojáci v naší oblasti měli války plné zuby a bez boje se nám vzdávali.

Menší útvar Rudé armády se usadil v Libiši a moji rodiče nabídli ruskému kapitánovi náš nejlepší pokoj a kuchyň, kde vařil starší ukrajinský kuchař spolu s maminkou. Další vojáci se rozmístili ve skladu a několik jich spalo v tatínkových rakvích! Po válečných hrůzách ve zpuštěném Rusku a Německu si tu připadali jako v nebi. Ačkoli je kontroloval politruk, nejmladší z nich Ivan opakovaně ujišťoval mou maminku, kterou přijal za svou: „Mama, ja ně kommunist.“ Když odjížděli, vzal si mě Ukrajinec stranou a důtklivě mi radil: „Jestli se tady u vás dostanou k moci komunisti, nestav se jim do cesty, jinak s tebou ošklivě zatočí.“

Na několik dní jsem si zajel do Strakonice, kde žil jeden z mých strýců jako hodinář a zlatník. Chtěl jsem poznat taky americké vojáky a nestačil jsem se divit, jak byli proti omšelým Rusům vymydlení, vyžehlení a vyšňoření. Přes jazykovou bariéru si snadno získávali obdiv českých mužů, a hlavně žen. Jeden z nich si mi postěžoval, že mohli dorazit až do Prahy dříve než Rusové, ale museli dodržovat demarkační linii stanovenou Stalinem, Rooseveltem a Churchilllem v Jaltě. Přesto jsem nepřestal hluboce uznávat hrdinství Rusů, jejichž lidské i materiální ztráty v devastované vlasti byly nesrovnatelně větší. Přemýšlel jsem o tom všem při krátkém výletu na Šumavu, svobodnou, panensky čistou a úchvatnou. Přenocoval jsem na Třístoličnicku v horské boudě plné utečených Němců z protektorátu a ráno jsem si volně zašel na čerstvé mléko dolů do Bavorska.

* * *

Spěchal jsem do Prahy, kde se ještě v květnu 1945 otevírala Karlova univerzita. Od brandýských spolužáků jsem se dozvěděl, že v posledních dnech války zahynul při bombardování Mostu americkým letectvem náš nadaný spolužák Pepík Štenc, který tam byl „válečně nasazen“, čas od času mi posílal své slibné básně a jednou, když dostal dovolenou, mi je přijel předčítat do Libiše. V koncentračním táboře zahynula naše oblíbená třídní profesorka Zdenka Brumlíková – jen proto, že byla židovka.

Na Filozofické fakultě jsem si okamžitě zapsal přednášky, prosemináře a lektorské kurzy angličtiny, ruštiny a staroslověnštiny i úvod do filozofie profesora Josefa Krále. Zní to dnes neuvěřitelně, ale každý si mohl vybrat bez přijímacích pohovorů, co chtěl, takže na angličtinu se přihlásilo okolo tisíce posluchačů! Většina z nich ovšem odpadla po prvních státních zkouš-

kách, ale pocit svobody po letech nacistického útlaku byl prostě opojný. Inspiroval jsem se verši z *Preludia* anglického romantika Williama Wordsworthe, oslavujícího počátek Francouzské revoluce:

Ty čase radosti a naděje!
Byl velký dar žít v onom svítání,
však rájem bylo býti mlád! Vy doby,
v nichž těsné, zvětralé a odporné
zákony a zvyky znenadání
nabyly opět kouzla romantiky.

(Přel. Václav Renč)

O anglickém jazyku a staré literatuře obnovil svá předválečná čtení profesor Bohumil Trnka (1895–1984), který bez velkých úvodů navázal na své strukturalistické lingvistické výklady založené na teorii a metodě svého učitele Viléma Mathesia, zakladatele české anglistiky a předsedy mezinárodně respektovaného Pražského lingvistického kroužku (1926–1939). V přednáškách o literatuře profesor Trnka strukturálně funkční pojetí neuplatňoval a spokojoval se poněkud koženě sledováním tradiční cambridžské literární historie. První zápočet koncem krátkého letního semestru byl snadný: kdo si přinesl index, dostal profesorův podpis. Ve vzrušeném auditoriu maximum přebíral asistent od pana profesora podepsané indexy a z nich vyvolával jména studujících. Většina byla posluchaček a stále zaznívání jmen jako Skřivánková, Fišerová, Marysková atd. svedlo unaveného pana profesora k tomu, že se k velkému gaudiu studentského zástupu podepsal do jednoho indexu jako Trnková.

Ženská atmosféra nás omamovala i tím, že některé posluchačky anglistiky užívaly výrazné parfémy a malovaly si rty. Bylo až asketické odejít z fakulty rovnou do podnájmu a po frugální večeři se usilovně připravovat na další den. Daleko uvolněnější byly víkendy, kdy jsem zcela pravidelně odjížděl domů do Libiše vykrmit se maminčinou znamenitou stravou, popokráť v rodinném prostředí a v neděli si zahrát s kamarády fotbal za SK Libiř.

Nejvíce mě upoutávaly přednášky a semináře profesora Otakara Vočadla (1895–1974), který prvně přišel do posluchárny vyhublý a vybledlý, aniž si odpočinul po věznění v koncentračních táborech v Terezíně, Osvětimi a nakonec v Buchenwaldu. Přesto sršel lingvistickými, literárními i historickými informacemi, vybízejícími tvořivé posluchače k vlastním závěrům. Nehlá-

sil se k Mathesiovu strukturalismu a tím méně k marxismu, protože neuznával žádné uzavřené systémy ani striktní metody. Zotavil se v klidném prostředí Cambridge, kam byl pozván od října 1945 do června 1946 jako hostující profesor v King's College a znovu v roce 1947, aby tu převzal čestný titul magistra umění (MA honoris causa). Jeho velkou přítelkyní a zastánkyní byla cambridžská profesorka Muriel Bradbrooková, mezinárodně uznávaná shakespearovská badatelka. O tom, jak byl v Cambridgi oblíbený a uznávaný pro své literární i jazykové znalosti, svědčí historka, kterou přivezl do Prahy profesor Vincenc Lesný, proslulý indolog. Ten seděl při obědě v King's College na čestném místě vedle děkana sira Johna Shepparda. Aby řeč nestála, zeptal se ho, co přesně znamená jeden kolokviální výraz, který zaslechl při dopolední procházce v univerzitním areálu. Sir John se na chvíli zamyslel a pak s úlevou odpověděl: „Zeptejte se radši Vočadla, ten to zná nejlíp.“

Po návratu z Cambridge profesor Vočadlo ohlásil seminář „Anglo-ruské literární vztahy“, který mi ideálně vyhovoval, protože jsem studoval ruštinu jako druhý obor. Navrhl jsem mu, že začnu připravovat diplomní (tehdy státní) práci o Shakespearově vlivu na A. S. Puškina a on s tím okamžitě souhlasil. Abych si Shakespeara co nejlépe osvojil, začal jsem chodit do volného kurzu věnovaného čtení Shakespearových her. Vedla jej poněkud starší slečna Hazel Eardley-Wilmotová z Britského ústavu (The British Institute), zřízeného při Britské radě (The British Council). Protože různých volných kurzů i přednášek bylo tehdy na fakultě téměř nepřeborné množství, vydrželi jsme se slečnou Hazel po celý rok jen dva posluchači. Ten druhý byl Břetislav Hodek, Vočadlův oblíbený žák, který už v roce 1947 publikoval v nakladatelství Václava Petra malou, ale podnětnou knížku *Na okraj Hamleta*. Vychutnávali jsme si Shakespeara velmi intenzivně jen ve třech, a přestože se slečna Hazel po mém prvním přečtení veršů zatvářila dost kysele, brzy četla s námi s úsměvem a stejnou radostí jako my dva. Od té doby trvá naše přátelství s Břetislavem navzdory tomu, že se naše politické i náboženské názory od počátku rozcházejí. On zůstal věřícím katolíkem, kdežto já jsem svou náboženskou víru pod vlivem marxismu ztratil a vystoupil jsem z československé-evangelické církve.

Ještě významnější pomocí z britské strany byly přednášky tehdejšího ředitele Britského ústavu Edwina Muira, dnes uznávaného za jednoho z největších skotských básníků 20. století. Muir přijel do Prahy prvně už brzy po 1. světové válce se svou paní Willou a oba se seznámili s Karlem Čapkem

i dalšími pražskými literáty. Upoutání prózami Franze Kafky, začali ho překládat do angličtiny a jejich *The Castle* se nyní považuje za klasickou anglickou verzi Kafkova *Zámku*. Nám přednášel Edwin Muir o anglickém romantismu a později o viktoriánské literatuře. Třebaže mluvil a recitoval dost nevýrazně, oceňovali jsme jeho bezprostřední vztah k poezii i jeho znalosti o struktuře románu, aniž jsme věděli, že už v r. 1928 vydal teoretickou knihu *The Structure of the Novel*. Ve své autobiografii vzpomíná Muir na své dva pobyty v Praze dost detailně, ale kupodivu se nezmiňuje o tom, že mu byl v r. 1947 udělen čestný doktorát Karlovy univerzity; promotorem byl profesor Vočadlo.¹

Počátkem roku 1946 přišel na fakultu Zdeněk Vančura (1903–1974) jako první profesor americké literatury v Československu. Byl Mathesiovým žákem a stoupencem strukturalismu, jak o tom svědčí jeho pronikavé stylistické studie z předválečného a válečného období. V letech 1927–28 studoval postgraduálně ve Spojených státech, převážně v New Yorku (Columbia University), ale badatelsky navštívil i Harvardovu univerzitu, Chicago a San Francisco. V roce 1937 se s Mathesiovou podporou habilitoval na Vysoké škole obchodní. Začal jsem hned chodit na Vančurovy přednášky na naší fakultě a absolvoval jsem také jeho dva prosemináře i jeho seminář z moderní americké literatury, kde jsem četl referát o *Rudém odznaku odvahy* (*The Red Badge of Courage*) Stephena Cranea.

Můj zájem o americkou literaturu se ještě prohloubil na přednáškách profesora F. O. Matthiessena z Harvardovy univerzity, který působil na naší fakultě sice jen v zimním semestru 1947, ale měl pro nás neobyčejný význam, protože představoval západní literární vědu na nejvyšší úrovni. Byl nejen oddaný svému oboru, ale zajímal se také o osobní, sociální i politické problémy svých studentů; za to si vysloužil studentskou přezdívku Matýsek, zatímco na Harvardu mu říkali Matty. Někdy jsem ho doprovázel na fakultu z hotelu Paříž, kde byl ubytován, a jednou jsem si dodal odvahy a zeptal se ho, zda by si nechtěl v neděli udělat výlet do Libiše a pak na Mělník a na Kokořín. Ochotně mé pozvání přijal a později vyličil setkání s mými rodiči a diskusi s mým otcem v knize *Ze srdce Evropy*, publikované v Americe v r. 1948.² Napsal tu mimo jiné:

„Zdeňkův otec je místní truhlář a majitel pohřebního ústavu... Je to podsaditý pětapadesátník, který právě připravoval rakev pro odpolední pohřeb.

¹ Srov. Edwin Muir, *An Autobiography* (London: The Hogarth Press, 1980).

² *From the Heart of Europe* (New York: Oxford University Press, 1948), str. 136–37.

Zavtipkoval si, že mě musí přivítat i v neděli v pracovním oděvu, protože musí plnit dvouletku.

Vyjeli jsme na výlet, popili příjemného bílého vína a vrátili se na odpolední pečenou husu se zelím a knedlíky. Pan Stříbrný měl na sobě černé pruhované kalhoty a černý pohřební kabát, ale jeho práce pro ten den skončila. Dychtivě mi naslouchal, aby se dozvěděl co nejvíc o Americe, už taky proto, že jeho přítel z dětství žil dlouho v Detroitu. Museli jsme zcela spoléhat na Zdeňkovo tlumočení, ale široký a laskavý úsměv pana Stříbrného okamžitě mezi námi navázal srdečnou komunikaci. Velice mu imponovalo, že v americké automobilce si může předák, jako byl jeho přítel, koupit bohatě zařízenou víkendovou chatu za řekou v Kanadě. Chtěl ale vědět, proč se nedostane víc dělníků do kongresu... Když jsme odcházeli na autobus, pan Stříbrný pronesl malou řeč, že si nemusím dělat s Amerikou starosti – v příštích deseti letech to bude tak progresivní země jako Československo.“

Tragické události nejbližší doby ukázaly, jak vratké byly naděje vkládané do československé lidové demokracie. Když došlo v únoru 1948 ke komunistickému převratu, napsal jsem Matthiessenovi dlouhý dopis, v němž jsem vyličil únorové události ze svého hlediska. Končil jsem slovy: „Jarka [Schejbal] mi řekl, že píšete knihu o svých zkušenostech u nás. Nedočkavě na ni čekám. Myslím však, že byste se k nám měl brzy vrátit a napsat ještě jednu knihu o Československu. O Československu trpím, ale nepropadajícím zoufalstvím, napadeném zlem, ale věřím v dobro, omezujícím svobodu a demokracii pro některé občany, aby ji mohlo vrátit oživenou a posílenou všem. Věřím, že byste to pochopil.“

Matthiessen vložil celý můj dopis do závěru své knihy a svolal tím na svou hlavu ostrou kritiku většiny amerického tisku. Ještě větší rozhořčení vzbudila poslední slova knihy, napsaná na Nový rok ráno roku 1948:

„Jestliže věříte v demokratický socialismus, musíte podle toho jednat a pracovat. Mnohá vaše stanoviska se ztotožní s komunisty a za to ovšem sklídíte prokletí. Ale ať už se bude dít cokoli, nakonec bude v sázce buď mezinárodní spolupráce, nebo válka, která přinejmenším dokončí destrukci Evropy – srdce naší civilizace.“

Matthiessen byl křesťanský socialista a radikální demokrat, který od svržení prvních atomových bomb na Japonsko nepřestal usilovat o mír. Hned po svém návratu z Československa se dozvěděl, že státní návladní pořizuje seznamy všech, kdo podporovali republikánské Španělsko proti fašismu a nacismu nebo hájili odborářské a černošské vězně v Americe.

Pro Matthiessena nebyl termín lidová demokracie pleonastický, protože současnou americkou demokracií považoval za plutokracii, vládu bohatých a mocných, užívajících demokratické metody. Jeho depresivní stavy se ještě zhoršovaly tím, že musel skrývat svou homosexualitu, protože tehdy se na ni pohlíželo v puritánské Americe s odporem nebo despektem. Hluboce se ho dotkla smrt Jana Masaryka, který ho pozval na hodinový rozhovor do Černínského paláce a byl plný života a vtipů. Nakonec dohnaly tragické duševní rozpory Matthiessena k tomu, že v roce 1950 spáchal sebevraždu skokem z okna bostonského hotelu.

Pozastavil jsem se u osobnosti F. O. Matthiessena déle, neboť mi často vyvstávala na mysli při mých vlastních rozhodováních v kritických dobách. Politicky jsem zaujal podobná stanoviska jako on. V květnu 1946 jsem vstoupil do sociální demokracie v místní organizaci v Libiši, protože tam jsem měl úzký kontakt s podobně smýšlejícími dělníky a úředníky. V Praze jsem se přihlásil jako tlumočník na Ústředí mládeže, kde bylo také dost sociálních demokratů. Tlumočil jsem na 1. mezinárodním kongresu studentů v srpnu 1946, v létě 1947 jsem provázel skupinu skotských dělníků z Glasgowu a vedl mezinárodní mládežnický tábor na Moravě v Jevošovicích. Ještě v létě 1948 jsem byl delegován Ústředím mládeže do Británie na mládežnické soustředění v jižním Walesu. Poprvé jsem tehdy navštívil také Londýn, k němuž od té doby chovám respekt i obdiv jako k mohutnému zdroji poučení i kulturních zážitků. Se svými skotskými přáteli z minulého léta jsem se setkal v Glasgowě a zajel si také na Loch Lomond i do Edinburku, snad nejkrásnějšího města v celé Británii.

Únor 1948 mě zastihl v soustředěné přípravě na druhou státní zkoušku z angličtiny. Nebyl jsem tedy na Staroměstském náměstí, ale slyšel jsem Gottwaldův opilý hlas v rozhlasu a nikterak jsem se jím nenadchl. Druhou státnici z ruštiny jsem už měl za sebou, včetně státní práce z ruské morfologie (kategorija sostojanija), kterou vedl a posuzoval profesor Leontij Kopeckij a dokonce mě lákal, abych přešel na ruštinu, že se pro mne nějaké dobré místo časem najde. Jeho přednášky a semináře mě vedle literárních přednášek Bohumila Mathesia nejvíce obohatily.

Po dokončení srovnávací státní práce o Shakespearovi a Puškinovi a složení druhé státnice z angličtiny jsem ještě na jaře 1949 odešel učit do Školy důstojnického dorostu v Hradci Králové, kde jsme připravovali nadané mladé chlapce převážně z dělnických rodin k složení maturity a vysokoškolskému studiu, které jim bylo dříve z ekonomických důvodů nedostupné.

Po prázdninách jsem byl přeložen do Vojenského gymnázia v Moravské Třebové, abych tam učil ruštinu i angličtinu, avšak už počátkem roku 1950 mě povolali zpět na Filozofickou fakultu. Přijal mě ještě profesor Trnka, ale brzy se stal vedoucím katedry profesor Zdeněk Vančura, který byl jako sociální demokrat sloučen s komunistickou stranou.

Ani já jsem sloučení neodmítl a byl jsem koncem roku 1948 prověřen za člena KSČ. Mé rozhodnutí bylo nepochybně ovlivněno politickým tlakem, který se v té době silně prosazoval, i ohledem na mou kariéru, protože členství v komunistické straně se stávalo základní podmínkou pro postup. Mnozí lidé vstupovali do KSČ hlavně proto, aby si udrželi své postavení nebo si je zlepšili. Bylo však mnoho hlavně mladých nadšenců, kteří věřili, že začínáme budovat novou, spravedlivější společnost bez ekonomických a třídních bariér. I když se v politickém životě děly ohavné věci, vrcholící v stalinských procesech s odpůrci komunismu a pak i s komunisty samými, snažil jsem se prožívat celé to období konstruktivně v kolektivu podobně smýšlejících mladých lidí. Jezdili jsme na brigády do zemědělství i uhelných dolů a zpívali, že poručíme větru i dešti. Obdivovali jsme se také našim letcům, když hrdě notovali: „Sláva, sláva našim ptákům, našim ptákům z oceli!“ Přitom jsme si nepřipouštěli, že někteří z nich, vysoce ocenění za účast v bitvě o Británii, byli potlačováni a později vězněni.

Sami jsme byli ochotni přinášet i osobní oběti. Už v r. 1948 jsem se musel vzdát lákavého amerického stipendia Brandeisovy univerzity, určeného vyznamenanému absolventovi gymnázia v Brandýse nad Labem, odkud odvozoval svůj původ Louis D. Brandeis, liberální právník a člen Nejvyššího soudu USA. Stejně tak mi nebylo dovoleno studovat Shakespeara na letní škole Birminghamské univerzity ve Stratfordu nad Avonou. Ještě daleko těžší oběti museli přinést moji rodiče. Jejich živnost byla znárodněna a oba museli vstoupit do družstevních služeb města Mělníka. Otec se s tím vyrovnal s obdivuhodným klidem a uchoval si je i poté, co mu byl vyměřen směšně nízký důchod. Mohl se spoléhat na podporu svých dvou synů i solidaritu svých starých libišských kamarádů. Maminka nesla celé to ponížení daleko bolestněji a zemřela předčasně na rakovinu, vnitřně nahlodána pocitem, že byla oloupena o výsledky své celoživotní usilovné práce po boku svého manžela.

Mně šlo především o vědeckou a pedagogickou činnost, ale fakulta mi určila funkci tajemníka katedry anglistiky a germanistiky a asistenta pověřeného úvodem do marxistické literární teorie s důrazem na sovětskou anglistiku a amerikanistiku. Dále jsem vedl studijní kroužek anglistů prvního,

tzv. reformovaného ročníku, protože tehdy se vedle individuálního studia prosazovala také kolektivní příprava, aby si studující mohli vyměňovat své názory a vzájemně si pomáhat. V tomto prvním a také dalších ročnících se vytvořily dobré studijní i osobní vztahy, podporující růst odborníků nejen na anglistice a amerikanistice, ale i bohemistice, rusistice, nederlandistice, nordistice, hispanistice nebo překladatelství.

Koncem roku 1951 jsem dokončil doktorskou disertaci o Shakespearovi a složil rigorózum u docenta (později profesora) Josefa Beneše z dějin filozofie, a hlavně z anglické a americké literatury u profesora Zdeňka Vančury, protože profesor Vočadlo musel odejít do předčasného, nízkého a hluboce degradujícího důchodu. Hodně mi také vadilo, že profesor Vančura mě posílal s různými nepříjemnými vzkazy za profesorem německé literatury Hugo Siebenscheinem, s kterým nemluvil. Na to, že „kolega Vančura má zašitou hubu“, si mi postěžoval i pan profesor Trnka. Ujistil jsem ho, že s ním chci udržovat co nejlepší vztahy a on mě pozval, abych ho navštívil při zimní rekreaci v Jánských Lázních, kam se svou paní pravidelně jezdil. Měl jsem z toho svátečního setkání takovou trému, že jsem hned při přivítání prohlásil: „Představte si, pane profesore, že na Černé hoře je taková zima, až nám přes noc v pokojovém lavóru“ – a teď jsem se zarazil nad tím lavórem jako příliš kolokviálním slovem a abych to napravit, dokončil jsem větu hyperkorektně – „zamrzla oda“. Politická narážka v tom ovšem nebyla, protože ODA tehdy ještě zdaleka neexistovala.

* * *

Rok 1952 byl pro mne plný životních událostí. V létě jsem se oženil s Marianou Pečírkovou, dcerou historika umění Jaromíra Pečírky, profesora Umělecko-průmyslové školy a neobyčejně oblíbeného docenta Filozofické fakulty. Mariana se narodila 1. máje 1928 a proto se jí všeobecně říkalo Majka. Chodila do posledního nereformovaného ročníku anglistiky a romanistiky, kde jí imponoval Václav Černý, neskládala státnice a napsala rovnou doktorskou disertaci o současném australském spisovateli Jamesu Aldridgeovi. Hlavní rigorózum složila u profesora Vančury a pak vystřídala řadu zaměstnavatelů, z nichž nejdůležitější byl Čs. rozhlas, zahraniční oddělení Svazu čs. spisovatelů a konečně Farmakologický ústav Akademie věd. Protože byla absolventkou klasického gymnázia, nabídli jí v Rozhlase místo redaktorky ve vysílání pro Řecko, takže zvládla i novou řečtinu. Z té pak překládala zejména básníka Jannise Ritsose, s nímž připravila i řeckou *Antologii*

české a slovenské poezie (Atény, 1966). Dále překládala ovšem i z angličtiny, například Lyttona Stracheyho, H. G. Wellse nebo Daphne du Maurierovou.

Když jsem se po svatbě přestěhoval z podnájmu k Pečírkovům do Dlouhé 19, ocitl jsem se na třináct let v úplně novém, vzrušujícím prostředí patricijské rodiny, podporující již od 19. století české umělce a vydávající i populární Pečírkův kalendář. V době, kdy mě přijali za svého, byl už jejich velký rohový dům znárodněný a Pečírkovům v něm zbylo jen několik pokojů, v nichž se musely směstnat vzácné obrazy a sochy, ale hlavně tři rodiny, protože tu vedle Majčiných rodičů Jaromíra a Růženy bydlel se svou manželkou i její bratr Jan (pozdější profesor klasické filologie na Filozofické fakultě). K Pečírkovům chodili na návštěvy a domácí koncerty přední hudebníci a malíři, včetně Václava Talicha a Františka Muziky, který se stal Majčíným svědkem při naší svatbě. Jaromír ke mně projevoval velkou náklonnost a bral mě s sebou i do ateliérů umělců, s nimiž se přátelil. Získal jsem při tom spoustu nových dojmů i informací a tříbil si estetický vkus i smysl pro umělecký experiment. Citelnou ránu jsme utrpěli, když Jaromír musel odejít do předčasné penze, protože tehdejší prezident Zápotocký prohlásil, že „Pečírka nám kazí mládež“. Bylo to jen proto, že nadále přednášel o Fillovi, Muzikovi, Gutfreundovi, Mařatkovi i jiných avantgardních umělcích a věnoval málo pozornosti oficiálně prosazovanému socialistickému realismu. I když nesměl působit v Praze, jezdil široko daleko po českém venkově, protože tam jeho přednášky nebyly tak na ráně. Zvláště si oblíbil Jižní Čechy, kde v kostelích pátral po gotických madonách. O svých dobrodružstvích dovedl skvěle a vtipně vyprávět; jeho objevem byl i jihočeský náhrobní pomník s nápisem, který tam dala vyrýt milující manželka svému zesnulému manželovi:

„Odpočívej v pokoji – dokud se nesejdeme.“

Druhou vrcholnou událostí toho období bylo pro mne setkání a pak víc než desetiletá spolupráce a přátelství s vynikajícím překladatelem z angličtiny i němčiny Erikem A. Saudkem (1904–1963), který vydal po konzultacích s Vilémem Mathesiem už v roce 1936 *Julia Caesara* a ještě na počátku války pod krycím jménem svého přítele Aloyse Skoumala vzrušeného a vzrušujícího *Hamleta* s nezapomenutelným dvojverším

Vymknuta ze svých kloubů doba šílí:
že jsem se zrodil, abych napravil ji!

(*Hamlet*, 1. 5. 189–90)

V roce 1951 si Erik přišel na naši katedru vypůjčit novou shakespeareovskou literaturu, ale já jsem mu především obstaral z germánského semináře duplikát dvoudílného díla *Shakespeare-Lexicon*, vydaného už v 19. století německým badatelem Alexandrem Schmidtem a mnohokrát přetiskovaného i doplňovaného; Schmidt v něm zachytil všechna Shakespeareova slova a opatřil je neobyčejně zasvěceným anglickým výkladem. Z počátku jsme s Erikem společně přehlíželi jeho starší i nové překlady Shakespeara a psali k nim předmluvy i komentáře. Později se Erik soustředil na překládání a uvádění svých překladů v českých i moravských divadlech, kdežto komentáře i předmluvy svěřil mně. Díky němu i jeho druhé manželce Věře, neteři Franze Kafky, jsem důvěrně poznal pražské literární a divadelní prostředí. Seznámil jsem se i s Erikovou první ženou Evou Vrchlickou, dcerou Jaroslava Vrchlického, herečkou Národního divadla a spisovatelkou, k jejíž povídkám ze Shakespeara jsem později napsal doslov určený hlavně dětem a mladistvým čtenářům.³

Erik nastoupil po roce 1948 do Literárních novin a pak jako dramaturg do Národního divadla, ale po procesu s Rudolfem Slánským se musel stáhnout do ústraní; to nakonec vyhovovalo jak jemu, trpícímu cukrovkou a tuberkulózou, tak mně. Naše spolupráce v Praze i na pobytech v Dobříši, Poděšusích na Sázavě nebo Kašperských Horách obohatila mé marxistické přístupy k Shakespeareovi a silně mě inspirovala. Erik byl vášnivý a nesmírně přesvědčivý debatér, šermující jak slovy, tak rukama. Často jsme se dostali do polemiky a jednou se Erik tak rozohnil, že chůva pomáhající Věře se čtyřmi dětmi, za ní přiběhla do pokoje a úpěnlivě ji prosila: „Paní Saudková, pobězte honem do pracovny, nebo pan Saudek pana Stříbrného zabije!“

Třetí velkou událostí v roce 1952 byl pro mne přechod z Filozofické fakulty do nově založené Československé akademie věd. Pozval si mě děkan Bohuslav Havránek, který mě znal ze svých slavistických seminářů, a nabídl mi místo vědeckého pracovníka v Kabinetu pro moderní filologii. Rád jsem to přijal, protože jsem se zbavil různých nepříjemných povinností na přepolitizované, často až hysterické fakultě a mohl se v poměrném klidu věnovat dalšímu studiu Shakespeara i zajímavé práci výkonného redaktora obnoveného *Časopisu pro moderní filologii*. Musel jsem si ovšem zvolit ještě jedno aktuální téma, a tak jsem se zabral do četby současného amerického spisovatele Howarda Fasta, jehož romány u nás vycházely ve velkých

³ Eva Vrchlická, *Z oříšku královny Mab. Povídky ze Shakespeara*. (Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1960, 1964, 1970).

nákladech. Proti Shakespearovi měl Fast jednu jedinou výhodu: mohl jsem s ním korespondovat a tak si objasnit některé otázky jeho života i tvorby.

Výsledkem bylo několik mých článků v odborném a literárním tisku, předmluva a komentář k Fastovu románu *Občan Tom Paine* a k *Povídkám z americké revoluce* (Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, 1955) a šedesátistránková popularizační studie o Fastových prózách, dramatech, poezii, literární kritice i žurnalisitce, vydaná Orbisem (1954). Když jsem tu brožuru poslal Fastovi, odpověděl mi dlouhým dopisem, z něhož jsem se dozvěděl mnoho nového, například to, že jeho první hra *Kladivo* (*The Hammer*, 1950) měla premiéru v Československém dělnickém domě (Hall of Czechoslovak Workers) v New Yorku v době, kdy byl uvězněn pro své politické přesvědčení.

Úplný obrat nastal v roce 1956: po Chruščovově odhalení Stalinových zločinů a potlačeném povstání v Maďarsku vystoupil Fast z Komunistické strany USA a uveřejnil drtivou kritiku stalinské diktatury v brožuře nazvané *Nahý Bůh* (*The Naked God*, 1957). Byl okamžitě napaden komunistickým tiskem u nás i v celém sovětském bloku a jeho knihy byly staženy z prodeje; v té záplavě hysterické kritiky jsem zachoval klid a nenapsal proti Fastovi jediné křivé slovo. Naopak v USA byl Fast postupně brán na milost, jeho knihy tu začaly vycházet v komerčních nakladatelstvích a jeho historický román *Spartacus* se dokonce dočkal v r. 1960 grandiózního a neobyčejně nákladného hollywoodského zfilmování s Kirkem Douglasem v titulní roli (obnoveno a rozšířeno 1991).

Poměrně klidné vody Kabinetu pro moderní filologii rozvířil v r. 1954 příchod profesora Václava Černého, který byl podobně jako profesor Vočadlo z Filozofické fakulty vyštván a pak ještě sedm a půl měsíce vězněn, než ho osvobodili pro nedostatek důkazů a převedli do Akademie věd. Z počátku šlo všechno poměrně hladce, pan profesor nám jednou týdně přednášel o teorii literatury na základě nové sovětské knihy G. A. Abramoviče a jinak pracoval doma, psal hlavně o středověkém a barokním dramatu i básnictví, ale i o Verhaerenovi atd. Jeho studie a články vycházely v *Časopise pro moderní filologii*, *Rozpravách ČSAV*, pařížské *Critique*, knižně v Nakladatelství ČSAV i jinde. Postupně však narůstala šílená závist našeho vědeckého tajemníka a předsedy KSČ, docenta romanistiky Vladimíra Bretta, tvrdého dogmatika, který zřejmě nebyl duševně vyrovnaný. Prvně se rozběsnil, když závodní organizace ROH předala profesorovi Černému poukaz na osobní auto. Měl jsem v tom také prsty, protože jsem v té době byl nově

zvolen předsedou naší organizace KSČ a prosadil jsem, aby předsednické místo v ROH nezastávala nadále naše knihovnice, udržující čilé styky se státní bezpečností, ale docent portugalistiky Zdeněk Hampejs (později Hampl), jak se na vědecké pracoviště slušelo a patřilo. Zdeněk pak přidělil poukaz na auto profesorovi Černému jako nejlepšímu pracovníkovi. Ačkoli v 3. dílu svých *Pamětí* mluví Černý o Hampejsovi s neuvěřitelně surovým pohrdáním, byl Zdeněk nejen nadaný a nesmírně pracovitý, ale usiloval o objektivitu i ve své odborářské funkci. Měl taky smysl pro humor, jak o tom svědčí anekdota, kterou sám přijímal s dobrosrdečnou benevolencí:

V Kabinetu pro moderní filologii zvoní telefon, zvedne ho Zdeněk a energicky se ohlásí: „Tady Hampejs.“ Na druhé straně zavládne na chvíli hrobové ticho a pak se ozve zmatený ženský hlas: „Promiňte, prosím, ale já jsem volala Akademii věd.“

Když už jsem u *Pamětí* Václava Černého, musím k nim dodat ještě několik poznámek. Považuji za svůj úspěch, že jsem tu uveden jménem jen jednou, a to zcela nepřesně. Černý říká, že jsem po roce 1948 nahradil na Filozofické fakultě Otakara Vočadla spolu s Vančurou a Friedem (srov. 3. díl, str. 264 a jmenný rejstřík, str. 662, kde jsem uveden jako profesor), kdežto já jsem při svém prvním krátkém pedagogickém působení na fakultě působil jako asistent a žádné přednášky jsem ani ve snu nekonal, jak vyplývá z mých předchozích vzpomínek. Později se o mně Černý zmiňuje jako o nejmenovaném anglistovi v Kabinetu pro moderní filologii, který byl „Vančurův věrný, předseda stranické organizace, do února horlivec národně socialistické univerzitní mládeže!“ (str. 486). Jak je zřejmé z mého předchozího životopisu, nikdy jsem pro národní socialisty ani na univerzitě ani mimo ni nehorlil, naopak mi byli zcela cizí. Že jsem stál při Vančurovi proti Brettovi si přičítám za zásluhu; právě v té době společného odporu proti zuřivému stalinistovi se naše vztahy podstatně zlepšily a upevnily. Černého v Kabinetu bezvýhradně obdivovalo a podporovalo několik talentovaných vědeckých pracovníků, zejména nordista Radko Kejzlar (později profesor na Mnichovské univerzitě) a lingvista-germanista Jaromír Povejšil. Velmi korektně se k němu choval i jeho bývalý posluchač a poslední fakultní asistent Kamil Uhlíř, který se vrátil z poměrně krátké diplomatické služby v Jižní Americe a získal titul docenta hispanistiky. Z celého Kabinetu jsem

se s Kamilem nejvíc spřátelil, takže se stal mým svědkem při naší svatbě s Marianou.

Situace se vyhrotila znovu a ještě ostřeji v roce 1955 při tzv. systemizaci v ČSAV, při níž byl Václav Černý po svém odvolání proti původnímu zařazení povýšen do nejvyšší kategorie vědeckých pracovníků I. třídy. To Brettů rozžhavilo do ruda, začal kout pomstu a dosáhl jí v prověrkách roku 1958, kdy byl Černý po dlouhých tahanicích přefázen do Archivu ČSAV jako odborný pracovník. Ironií osudu se mu právě tam podařilo v roce 1960 přesně určit rukopis ze španělské, původně harrachovské knihovny z Mladé Vožice, uvedený sice v archivu pod jménem Calderón, ale nerozpoznaný jako do té doby ztracená Calderónova hra o svatém Františku Borgiášovi *El gran duque de Gandia*. Černý neprodleně otiskl rukopis v Nakladatelství akademie věd a doprovodil jej zasvěceným komentářem. Spolu s dalšími calderónovskými texty a studiemi, publikovanými u nás i v zahraničí, vydobyl si světový ohlas a byl k vzteku všech závistivců po zásluze jmenován ve Španělsku akademikem. Byla to nejcennější odměna za všechno pronásledování a ponižování.

Musím však ještě vyslovit podiv nad tím, že Václav Černý ve svých *Pamětech* rozlišuje hrubě schematicky vlastně jen dva lidské a vědecké typy: absolutně kladné hrdiny, morálně zcela bezúhonné, především sebe sama, a absolutně záporné a odporné padouchy. Mezi padouchy řadí nejen Vladimíra Brettů, J. O. Fischera, Ladislava Štolla nebo Růženu Grebeníčkovou, ale i takové osobnosti jako Jana Mukařovského („tajtrlík“, „vědecký šarlatán“, „škrtič svobodné české vědy“) nebo Bohuslava Havráňka („zavilý skřet“, „půl šašek, půl lhář a celý zákeřník“). Uznávám sice, že dlouhodobá politická nebo akademická moc snad každého více nebo méně zkorumpuje, ale proti neuvěřitelným urážkám Černého musím uvést alespoň dvě významná svědectví. Profesor Vachek vypráví ve svých *Vzpomínkách*, jak ho Havránek zachránil v roce 1961 tím, že mu nabídl místo vědeckého pracovníka v Ústavu pro jazyk český v Praze, když na Filozofické fakultě v Brně mu bylo po „prověrce religiozity“ zakázáno dále přednášet. Mukařovského vysoce oceňuje nesporně nejproslulejší komparatista českého původu René Wellek v 7. svazku svého monumentálního díla *Dějiny moderní kritiky*. Václav Černý je tu uveden ve třech odstavcích jako nesmírně energický zakladatel *Kritického měsíčníku*, pokračující v ambiciózním duchu a tónu Šaldově se silnějším důrazem na bergsonismus a socialismus, a jako autor velice cenné studie o české středověké lyrice a pozdější třisvazkové autobiografie,

sžíravě kritické ke komunistickému režimu. Poté je věnována celá kapitola Janu Mukařovskému jako hlavnímu reprezentantu literárněteoretického a estetického učení Pražské strukturalistické školy, která si získala světový ohlas už v období mezi dvěma světovými válkami a neustále pokračuje ve svém vlivu v Anglii i USA, jak o tom svědčí četné edice jejích stěžejních prací, uvedených v bibliografii. Wellek nezamlčuje kolísání Mukařovského pod tlaky stalinských dogmatiků, ale neváhá říci: ve všem podstatném je jeho učení „tak originální a systematicky soudržné i jasné, že něco podobného se v historii literární teorie vyskytuje jen zřídka.“⁴

Naštěstí jsem se mohl stále znovu vynořovat z černých mraků a stalinistických koutů Kabinetu pro moderní filologii do normálního světa, v jehož středu zůstával pro mne Shakespeare. Říkal jsem si s králem Jindřichem V., kterým jsem se právě nejvíce zabýval:

I ve zlých věcech vězí dobrá duše,
jen když ji dokážem z nich vydobýt.

(4.1. 4–5)

Mým výdobytkem byl titul kandidáta věd (CSc.) po obhájení práce *Shakespearovy historické hry*, kterou jsem pak připravoval k tisku v Nakladatelství ČSAV. Také jsem zajel služebně na rodnou Moravu, abych podal do *Časopisu pro moderní filologii* zprávu o prvním festivalu Shakespearových her v Olomouci a setkal se s kolegy na Palackého univerzitě, zejména s Jiřím Levým (1926–1967). Velmi mě totiž mrzelo, že vztahy mezi ním a profesorem Vančurou se neustále horšily; v dlouhém rozhovoru jsem Jiřímu vysvětlil, že si jeho práci v anglistice a zvláště pak v teorii překladu hluboce vážím. Šlo mi o to, aby se začal překonávat vlastně už tradiční antagonismus mezi českou a moravskou anglistikou.

Neobyčejně mě povzbudilo, když jsem v roce 1958 dostal od prezidia ČSAV stipendium pro krátký studijní pobyt v Shakespearově ústavu (The Shakespeare Institute) v Stratfordu nad Avonou. Přijel jsem tam počátkem dubna a duben je nejkrásnější anglický měsíc, oslavený mnohými básníky, zvláště Chaucerem, Wordsworthem nebo Browningem. Proslulé anglické narcisy už zářily nejen v zahradách, ale i divoce na svěže zelených loukách a kopečkách kolem Stratfordu. Přivítal mě vlídně ředitel ústavu, profesor

⁴ René Wellek, *A History of Modern Criticism 1750–1950*, Vol. 7 (New Haven and London: Yale University Press, 1991), str. 414.

Birminghamské univerzity Allardyce Nicoll, liberální divadelní historik, soustředující kolem sebe celou plejádu talentovaných doktorandů i starších badatelů nejen z Británie, ale i z USA, Kanady, Itálie, Polska nebo Iráku. Druhým profesorem tu byl Charles Jasper Sisson, původně z Londýnské univerzity, s nímž jsme rozbírali staré renesanční rukopisy a prvotisky. V seminářích panovala pozorná, ale přátelská atmosféra, oživovaná občasnými humornými poznámkami, jak to mají Angličané rádi. Taky jsem se občas pokusil o vtip, ale kupodivu mě brali příliš vážně. Až jednou, když jsme nemohli dosáhnout shody v jednom textovém problému, jsem navrhl, že bychom o tom mohli hlasovat, jak jsme to v Praze provozovali při nejružnějších příležitostech. K mému překvapení zahlaholil smích a po skončení semináře mi poklepávali skoro všichni po ramenou a říkali: „Teď vidíme, že máš taky smysl pro humor.“ Anglická mentalita je někdy svérázná. Když jim jeden jugoslávský kolega navrhl, aby se ve Stratfordu udělovala každý rok cena za nejlepší shakespearovskou práci, přijali to s ledovým mlčením a později mi řekli, že to by byl přímý popud, aby se mezi sebou začali nenávidět.

Ačkoli jsme přes den soustředěně studovali, večer jsme se skvěle bavili v Shakespearově divadle (tehdy se jmenovalo Shakespeare Memorial Theatre), kde jsme si kupovali lístky k stání a napjatě sledovali každý blankvers a každé herecké gesto. Stratford byl tehdy – ještě před záplavou turistů – klidné a laciné městečko, takže stipendium určené na jeden měsíc mi vystačilo na celý jarní semestr. Na ulicích nebo v hospůdkách jsme potkávali herce i herečky a mohli s nimi diskutovat o jejich rolích. Nejvíc nás okouzila inscenace *Večera tříkrálového* s kontrastními postavami Violy (Dorothy Tutin) a Olivie (Geraldine McEwan). Šaškova závěrečná písnička v podání Cyrila Luckhama nás dojímala skoro k slzám, i když jsme ji slyšeli třeba po páté. Další památnou hrou jarního repertoáru byl *Hamlet* s Michaellem Redgravem v titulní roli, noblesním hercem, tehdy už padesátníkem, který byl později zastíněn svou dynamickou dcerou Vanessou v divadle i ve filmu.

Ve Stratfordu jsem navázal na celý další život přátelství se Stanleyem Wellsem, Johnem Russellem Brownem, Barbarou Cooperovou-Rosenovou a později s Reginaldem Foakesem a Ernstem Honigmannem, kteří začínali u Allardyce Nicolla jako asistenti. Pak jsem ještě navštívil v Birminghamu marxistického klasického filologa, profesora George Thomsona, který mě vybidl, abych hlavní myšlenky své právě dokončené knihy o Shakespearo-

vých historických hrách shrnul do článku pro *Marxism Today*, teoretický časopis Britské komunistické strany. Dále jsem se v Birminghamu setkal s Ronaldem Willettsem, Thomsonovým vyhlédnutým nástupcem, s nímž jsem začal připravovat antologii moderní anglické poezie (vyšla v Praze 1964 v překladech Jiřiny Haukové, Jiřího Valji, Jana Zábrany a Hany Žantovské). Jak George Thomson, tak Ron Willetts už dříve u nás přednášeli, podobně jako další birmighamský profesor, historik medievalista Rodney Hilton. Ten sklídl u našich studentů obdivný potlesk, protože nejdřív přednášel v Brně a svou pražskou přednášku zahájil slovy: „I have just come from Brno“ – což v jeho výslovnosti znělo jako Borneo. Hilton mě poslal ještě do Oxfordu, abych se setkal s dalším významným marxistickým historikem Christopherem Hillem, představeným Baliolovy koleje.

Má kniha *Shakespearovy historické hry* vyšla v r. 1959 v Nakladatelství Akademie věd a setkala se s příznivým ohlasem u nás i v zahraničí. Doma mě nejvíc potěšil Jaroslav Albrecht, žák Mathesiův, který přednášel po 2. světové válce na fakultě v Olomouci, ale svým bohémským životem si zhatil pedagogickou kariéru a skončil ji jako odborný asistent Vysoké školy ekonomické v Praze. Už před válkou publikoval závažné shakespearovské stati a hned po válce napsal v rekordním čase přehled celé anglické literatury až do první třetiny 20. století (Třebechovice pod Orebem, 1947). Vážil jsem si jeho širokých znalostí, otevřené kritiky i schopnosti ocenit bez závislosti práci kolegů. Recenzi mé knihy pro tisk sice nenapsal, ale poslal mi 29 stránek velice cenných poznámek a navíc ještě dva napůl vážné a napůl humorné sonety o svých dojmech z mé knihy i o tom, co se o ní povídá.

Z cizích recenzentů měl největší váhu a význam René Wellek, který v přísné stati o současné české literární historii a kritice vyzdvihl mou knihu jako „pěkný příklad ryzího humanismu“, vzbuzující naději, „že i v šedivé uniformitě, diktované vládnoucí ideologií, může pokračovat život ducha.“⁵

V létě 1959 jsem se na pozvání Allardyce Nicolla zúčastnil mezinárodní konference o Shakespearovi, která se koná ve Stratfordu každý druhý rok, a předsedal jednomu zasedání. Ještě před konferencí jsem zajel do Durhamu, kde přednášel Reg Foakes a starší významný shakespearolog, profesor Clifford Leech. Reg mě pak vezl autem do Stratfordu a cestou jsme se stavili v Leedsu u Arnolda Kettla, uznávaného marxistického historika anglické literatury, který v Praze po prvé přednášel už v r. 1956. Největší dojem ze

⁵ René Wellek, *Essays on Czech Literature* (The Hague: Mouton, 1963), str. 201–202.

Stratfordu ve mně tentokrát zanechal profesor John Dover Wilson, jehož vynikající nové cambridžské vydání jednotlivých Shakespearových her sloužilo Erikovi Saudkovi i mně jako hlavní textová a interpretační opora pro naše české vydání v Knihovně klasiků. Dover Wilson mě až překvapil svým silným zájmem o sovětské i naše shakespearovské inscenace. Podobně mě překvapil při návštěvě Cambridge známý spisovatel E. M. Forster, který mě přijal ve svém apartmá v Královské koleji (King's College) a znalecky se zajímal o Smetanu, Petra Bezruče i o řešení sociálních problémů v socialistickém Československu.

Doma byly pro mne vítaným osvěžením mé externí přednášky a semináře o anglickém dramatu na DAMU v letech 1957–1962. Učil jsem tam mnohé pozdější herečky a herce, například Ivu Janžurovou, Marii Málkovou, Jiřího Krampola, Jiřího Kodeta, Ladislava Mrkvičku, Václava Mareše aj. Dost plaše, ale vnímavě na mne působil Václav Havel, který byl po dlouhodobém potlačování přijat do dálkového studia a skončil s červeným diplomem, ačkoli se tou dobou už daleko víc angažoval v Divadle Na zábradlí.⁶

V té době jsem se také seznámil s Havlovým přítelem a rádcem Zdeňkem Urbánkem, hlavně s jeho překladem *Hamleta*, určeným pro Národní divadlo, které mě požádalo o odborný posudek. Rázem jsem se ocitl v hamletovském dilematu, protože po letech spolupráce s Erikem Saudkem jsem měl k jeho překladům vřelý, obdivný vztah. Přesto jsem si uvědomoval, že ani Sauděk nemůže mít na Shakespeara monopol a vypracoval jsem posudek v tom smyslu, že sice stále považuji Saudkovy překlady za mistrovské, ale Urbánkova nepatetická, civilní verze si pro svou osobitost, jasnou srozumitelnost a uměleckou objektivnost zaslouhuje, aby byla v Národním divadle uvedena. Tento *Hamlet* se pak dával v režii Jaromíra Pleskota na scéně Josefa Svobody s Radovanem Lukavským v titulní roli od r. 1959 až do r. 1965 a stal se jednou z nejpamátnejších shakespearovských inscenací v dějinách našeho divadla.⁷ Ještě v roce 1995 mi Zdeňk Urbánek napsal s celou svou noblesou: „Pokud mých šest překladů ze Shakespeara zůstává objevem, Vy jste se o to zasloužil víc než já... Toto Vaše prosté slovo, v dané mravní atmosféře odvážné, rozhodlo o tom, že se *Hamlet* v mém překladu sedm let

⁶ Srov. Václav Havel, *Dálkový výslech*, Rozhovor s Karlem Hvižďalou (Praha: Academia, 2000⁵). Na str. 67 Havel říká, že mu DAMU skoro nic nedala, „mimo několika zajímavých přednášek (Vostrý, Stříbrný, Hornát)“.

⁷ Srov. Radovan Lukavský, *Být nebo nebýt*. Monology o herectví. (Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985).

hrál... Bez Vašeho prostého zásahu do rozpravy o mém překladu *Hamleta* by další překlady asi neexistovaly. Nikdo by o ně nepožádal.“⁸

* * *

Rok 1961 pro mne znamenal především návrat na fakultu, když se profesor Vančura rozhodl přejít do Akademie věd a navrhnout mě jako vedoucího katedry anglistiky hned po habilitaci, která proběhla v únoru a rozhodně nebyla pouhou formalitou. Oba posudky mé habilitační práce (*Shakespeareovské studie*) od profesorů Vančury a brněnského Karla Štěpaníka byly velmi příznivé, ale v diskusi po mé habilitační přednášce vystoupilo s dotazy víc než deset řečníků (zejména profesori Havránek, Horálek, Galla, Květ, docenti Drozda, Kaláb, Dvořák, Fischer a Buriánek). Jak mě ujistili Vančura, Vilém Friedl a Květa Marysková, obhajoval jsem se přesvědčivě a získal důvěru vědecké rady. Když mi profesor Vančura předával vedení katedry, poznamenal se svou typickou ironií: „To jsem zvědav, co to s tebou udělá.“ Narážel tím na můj náhlý vzestup k akademické moci, ale mohu snad říci, že to se mnou neudělalo nic moc, ani když jsem se stal navíc ještě proděkanem. Hlavně asi proto, že jsem mocenskou pozici zcela ztratil v roce 1969, tedy po relativně krátké době.

Ironie pomáhala Vančurovi překonávat pochybnosti o komunistickém budování, zvláště když při svém pronikavém intelektu nemohl nevidět deformace nebo hypertrofii schůzí, statistik a plánů. Charakteristický je například jeho první zápis v černém sešitě, kam si poznamenával své postřehy a zkušenosti od roku 1958:

Dubnová vědecká rada K. U. probírala PLÁNOVÁNÍ. Rektor připomněl, že již nedávno jsme podávali plán vědecké práce do r. 1970 a upozornil, že asi budeme brzy požádáni za výhledový plán do r. 1980. Skromně jsem podotkl, že já bych to udělal až do konce století. Kolem sedící rada se a) pobavila, b) pohoršila.⁹

⁸ Úplné vydání Urbánkových překladů vyšlo pod titulem *William Shakespeare: Šest her* (Brno: Atlantis). Svazek první (1992): *Romeo a Julie, Hamlet*. Svazek druhý (1995): *Julius Caesar, Richard Druhý, Richard Třetí*. Svazek třetí (1995): *Jindřich Čtvrtý, První a druhý díl*.

⁹ Sešit je nazván „Ipsissima verba and true stories“. Byl mi svěřen paní ing. Helenou Vančurovou spolu s literárním odkazem jejího zesnulého manžela.

Vančura taky s oblibou říkal o tom či onom úředním spise, že je to „sámec“. To znamenalo, že se má nechat ležet, až se vyřídí sám.

V létě 1961 jsem si na další shakespearovskou konferenci v Stratfordu s sebou vzal jako největší triumf Erika Saudka, jehož překladatelský referát „Úsilí o věrnost“ (Endeavors for Fidelity) vzbudil živou pozornost. S Erikem jsme pak navštívili mé přátele ve Skotsku a zajeli si do rodiště Roberta Burnse ve vsi Alloway jihozápadně od Glasgowa, kde jsme dychtivě prohlíželi básnickovy rukopisy i první vydání jeho básní v malém literárním muzeu přiléhajícím k rodné doškové chalupě. Netušil jsem, že za pouhé dva roky Erik tragicky předčasně odejde uprostřed díla, zanechávaje po sobě polovinu přeloženého Shakespeara s hamletovskou předtuchou: „Já už to nedopovím.“ Ta slova straší teď i mne, jak se tak blížím osmdesátce.

V lednu 1963 jsme na fakultě slavili šedesátiny profesora Vančury, který tu v letech 1950–1961 působil jako vedoucí katedry anglistiky a germanistiky a dvakrát jako děkan. Oslav se zúčastnilo mnoho Vančurových žáků, z nichž nejpoutavěji promluvil Josef Škvorecký, tehdy redaktor Státního nakladatelství krásné literatury. Vzpomínal, jakým přímo zjevením a trvalou inspirací byly Vančurovy přednášky o americké literatuře pro něho i stovky studentů vyhladovělých nacistickou okupací. Vančura dovedl přednášet skutečně brilantně, ale někdy trpěl depresí, když na něho doléhal beznadějný neurotický stav jeho syna Zdeňka, způsobený výbuchem americké letecké bomby v těsné blízkosti jejich vinohradského bytu na sklonku války. Přesto vychoval takové vynikající anglisty a amerikanisty jako Jaroslava Hornáta, Radoslava Nenadála, Jarmilu Dovolilovou-Emmerovou, Elišku Ujcovou-Hornátovou, Evu Masnerovou, Miroslava Jindru, Petra Pujmana, Františka Fröhliche, Olgu Krijtovou, která se stala docentkou nizozemské literatury, nebo Václava Huňáčka, docenta rusistiky. K jeho starším žákům patřil také Jaroslav Schejbal (nar. 1922), který emigroval po roce 1968 a stal se profesorem americké literatury na Univerzitě státu Illinois v Chicagu. Za Vančurova vedení dosáhl v roce 1968 doktorátu Josef Jařab (nar. 1937), dlouho pak utlačovaný jako nestraník na Palackého univerzitě v Olomouci, ačkoli odborně vynikal především v amerikanistice. Když čas trhl železnou oponou v roce 1989, stal se Jařab v Olomouci nejen profesorem, ale na dvě období také rektorem a potom rektorem Středoevropské univerzity v Budapešti, předsedou České a slovenské asociace amerikanistů, prezidentem

Evropské asociace amerických studií, senátorem českého parlamentu atd. V Olomouci položil pevné základy pro studium amerikanistiky v Česku i na Slovensku.

Vančurovi vděčil i Břetislav Hodek (nar. 1924) za své jmenování zahraničním dopisovatelem reprezentativní anglické ročenky *Shakespeare Survey*, kam posílal své zprávy o našich shakespearovských publikacích a inscenacích řadu let. Současně navrhl Vančura mne jako zahraničního bibliografa americkému časopisu *Shakespeare Quarterly* (neuvěřitelně dlouho jsem tam přispíval, od 1956 do 1993), a tím mi otevřel dveře do Spojených států.

Na podzim roku 1963 jsem obdržel grant od washingtonské Folgerovy knihovny (The Folger Shakespeare Library), abych tam doplnil a prohloubil svou novou knihu o Shakespearových předchůdcích, kterou jsem chystal k dosažení titulu DrSc. a profesury. Folgerova knihovna, založená naftařským magnátem a bibliofilem H. C. Folgerem a otevřená dva roky po jeho smrti v r. 1932, stojí přímo na Kapitolu v blízkosti impozantní budovy Kongresu a obrovské Kongresové knihovny. Je to největší shakespearovská knihovna na světě, pyšníci se nesmírně cennými prvními vydáními Shakespearových her i básní a dalšími prvotisky z doby reformační, renesanční a barokní, jakož i rychle doplňovanou novou literaturou o Shakespeareovi a celé jeho době. Silně na mne zapůsobilo nejen bohatství knih, rytin, dřevořezů, obrazů a soch, ale i odborné znalosti a nevšední ochota knihovnic a knihovníků. Když jsem o polední přestávce poobědval s kolegy v jídelně Nejvyššího soudu a procházel se kapitolským parkem mezi mohutnými stromy a veverkami hopsajícími ochočeně v trávě, připadal jsem si jako ve snu a ptal se sám sebe: „Tak tohle je středisko světového imperialismu?“

Na doporučení ředitelství knihovny jsem získal překvapivě laciné ubytování na okraji Kapitolu ve starobylém domě plném kouzel. Spal jsem v posteli s baldachýnem, z koupelny jsem obdivoval bělostnou kopuli Kapitolu a snídal jsem v koloniální kuchyni (tedy z doby, kdy Severní Amerika byla ještě kolonií Britského impéria) s obsluhou starých černošských kuchařek, rozveselujících mě hned po ránu širokými úsměvy. V domě vládla Miss Alice Paulová, předsedkyně Národní a mezinárodní strany žen (National and International Woman's Party), prvně zvolená v roce 1913! Ve večerních rozhovorech mi vyprávěla, jak americké sufražetky dosáhly hlasovacího práva pro ženy v roce 1919 a stále ještě usilují o rovná práva žen ve

všech oblastech veřejného života. Ačkoli uznávala některé vymoženosti socialismu, ohromila mě přímou otázkou, proč byla v Praze v roce 1950 křivě odsouzena a popravena Milada Horáková po komunistickém převratu. Mé hovory se slečnou Paulovou mě vedly k trvalému zájmu o feministické hnutí v minulosti i přítomnosti. Jen lituji, že tu slečna Paulová už není, abych jí mohl oznámit, že jedna z hlavních pražských tříd nese dnes jméno Dr. Milady Horákové.

Méne politické byly mé pohovory s ředitelem knihovny Dr. Loui- sem Wrightem a hlavním editorem časopisu *Shakespeare Quarterly* Dr. Jame- sem McManawayem, s nimiž jsem se setkal nejen v jejich pracovnách, ale i v exkluzivním klubu Cosmos, kam mě každý zvlášť pozval. Oba projevíli zájem o rozšíření spolupráce s východní Evropou a Dr. Wright mě nakonec vybídl, abych připravil přednášku o Shakespearovi v Československu pro příští rok 1964, kdy chystal v knihovně celou přednáškovou sérii na oslavu čtyřstého výročí Shakespearova narození.¹⁰ Jako honorář mi nabídl takovou částku, že pokryla můj další dvouměsíční pobyt v USA. Během obou studij- ních návštěv ve Folgerově knihovně jsem v ideálních podmínkách dokončil svou monografii *Shakespearovi předchůdci* (tiskem zkráceně Praha: Uni- verzita Karlova, 1966), setkal se s shakespeareology z celého světa a s ně- kterými z nich uzavřel trvalá přátelství.

Musím se ještě vrátit ke své první návštěvě u Folgerů v roce 1963. Po dvou měsících jsem tu zvládl víc práce než doma za celý rok a podle propozic grantu jsem měl věnovat zbývající třetí měsíc cestování po USA. Koupil jsem si tedy autobusový lístek firmy Greyhound označený reklam- ně „99 dolarů za 99 dní“ a vydal se na fantastickou okružní jízdu prak- ticky po celé obrovské rozloze Spojených států. Nemohl jsem sice využít celých devadesatidevít dnů, ale cestoval jsem dva měsíce většinou ve spo- lečnosti Afroameričanů, Mexikoameričanů (Chicanos), Asijců, evropských studentů, amerických beatníků, atd. Jízdu jsem mohl přerušovat, kde se mi zlíbilo, a tak jsem zastavoval v intelektuálních oázách na univerzitách v Texasu, Arizoně, Kalifornii a Michiganu, kde jsem mohl přednášet a vydělávat další dolary na pozvání svých známých z Folgerovy knihovny nebo ze Stratfordu. Zvlášť příznivě přijali mou přednášku „Vojna a mír v *Jindřichu V.*“ profesori i studenti státní Kalifornské univerzity v Los Angeles (UCLA) a vedoucí katedry anglistiky Hugh Dick mě pozval,

¹⁰ Srov. *Shakespeare Celebrated*, Anniversary Lectures at the Folger Library. Edited by Louis B. Wright (Ithaca, New York: Cornell University Press, 1966).

abych se tam vrátil jako hostující profesor na celý akademický rok. Hodně k tomu přispěl profesor Robert Dent, hlavní bibliograf časopisu *Shakespeare Quarterly*, kam jsem už delší dobu posílal svoje příspěvky. Bob Dent mě ubytoval v kruhu své početné rodiny a pak mě odvezl autem do San Marina a Huntingtonovy knihovny, nesoucí jméno budovatele železnic z amerického Východu na Západ a sběratele vzácných knih evropského i amerického původu. I zde jsem během dvou týdnů našel nejstarší vydání Shakespeareových her a nepřeberné množství novější shakespeareovské literatury. Z pozvaných badatelů se nejvíc vyjímal sebevědomý britský historik A. L. Rowse, autor kontroverzních knih o Shakespeareovi a Marlowovi. V poledních přestávkách i navečer jsme mohli diskutovat při dlouhých procházkách rozlehlým subtropickým parkem, zahrnujícím prý největší světovou sbírku kaktusů, zčásti pestře rozkvetlých, nebo se obdivovat vybraným dílům evropského i amerického malířství ve dvou galeriích v těsné blízkosti knihovny.

Z čista jasna udeřil do ráje blesk. 22. listopadu jsem se začel ve studovně vzácných knih (Rare Books Room) a tu nám knihovnice zajímavě oznámila, že byl spáchán atentát na prezidenta Johna F. Kennedyho a po necelé hodině napjatého očekávání zlomeně dodala, že prezident zemřel v nemocnici v Dallasu (kterým jsem projížděl autobusem pouhých šestnáct dní předtím). Ohromeni jsme zůstali bez hlesu sedět a pak jsme se postupně vytráceli do nádherného parku, abychom v přírodě nabyli pocitu, že se život přece jen nezastavil.

Ještě v šoku jsem přijížděl do San Franciska, kde jsem se setkal s Lawrencem Ferlinghettim v jeho knihkupectví (City Lights Bookshop) a pak poblíž v jeho oblíbené restauraci. Dostal jsem od něho první číslo literárního časopisu *City Lights Journal* a první svazky básní Allena Ginsberga. Navíc jsem se od něho dozvěděl, kde v New Yorku jeho přítele Allena najdu: buď v knihkupectví Teda Willentze na 8. ulici bohémské čtvrti Greenwich Village nebo někde v prostoru Washingtonova náměstí. Tam na náměstí jsem skutečně asi za čtrnáct dní Allena Ginsberga objevil. To už mě doprovázela moje manželka Majka, zaměstnaná tehdy v zahraničním oddělení Svazu čs. spisovatelů, a tak jsme společně mohli Allena pozvat, aby přijel do Prahy a setkal se s našimi spisovateli, studenty a profesory.

Zajeli jsme ještě do New Havenu, abychom si v doprovodu Reného Wella prohlédli Yaleovu univerzitu se skvělou moderní knihovnou (Beinecke

Library). Wellek byl v Praze v r. 1959, aby navštívil svého umírajícího otce Bronislava; tehdy jsme mu v Akademii věd uspořádali přednášku bez velkých fanfár, protože byl u našich komunistických vrchností špatně zapsán jako prezident Československé společnosti pro umění a vědy, sídlící ve Washingtonu a ostře kritizující náš totalitní režim. René Wellek (1903–1995) se stal po Bohumilu Trnkovi v roce 1932 Mathesiovým docentem se zaměřením na anglickou literaturu a jen nepřízeň osudu mu nedovolila, aby se vrátil na Karlovu univerzitu, když po pedagogickém a badatelském působení v Londýně v Ústavu slovanských studií a na Královské koleji (King's College) ve třicátých letech musel emigrovat do Spojených států, kde se proslavil a stal se prezidentem Mezinárodní asociace pro srovnávací literaturu. Přitom udržoval svá stará pražská přátelství, zejména s Erikem Saudkem a Zdeňkem Vančurou, který ho navštívil na Yaleově univerzitě ještě v roce 1965.

* * *

Jakmile jsme se s Majkou vrátili domů na samém začátku roku 1964, začal jsem s vervou připravovat celofakultní konferenci k čtyřstému výročí Shakespearova narození, slaveného tradičně koncem dubna. Vydatně mi pomáhaly asistentky a vědecké tajemnice Jarmila Emmerová a Olga Krijtová, které se střídaly, jak jim to dovoľovaly jejich vzrůstající rodiny. Víc času měla zrovna Jarmila, s jejíž pomocí jsem dosáhl toho, že se přednášky pro konferenci začaly chystat na různých oborech, tedy nejen na anglistice (Vančura, Trnka, Milner, Stříbrný), ale také na estetice (Jan Mukařovský), historii (Josef Polišenský), dějinách umění (Jaromír Pečírka), divadelní vědě (Jan Kopecký), hudební vědě (Mirko Očadlík), slavistice (Karel Horálek), bohemistice (Vladimír Štěpánek), germanistice (Eduard Goldstücker) a klasické filologii (Eva Stehlíková). Mým cílem bylo, aby se na našem rokování podílelo co nejvíc kateder s představiteli všech učitelských generací od emeritních profesorů po asistenty. Zájem byl tak velký, že se konference konala dva dny, 23. a 24. dubna, a po slavnostním zahájení ve velké aule se přenesla do Vlasteneckého sálu Karolina. Na podnět profesora Očadlíka instalovaly Jarmila Emmerová a Olga Krijtová v přízemí Karolina výstavu, představující knihy, články, překlady, komentáře, hudební skladby i scénické návrhy minulých i současných členů Karlovy univerzity. Recitaci Shakespearových sonetů zařídil František Černý u člena Národního divadla Vítězslava Vejražky. V reprodukovaném hudebním doprovodu zahrál Symfonický orchestr Československého rozhlasu za řízení prof. A. Klímy

Smetanův Pochod k slavnosti Shakespearově v roce 1864 a vybrané partie z Fibichovy opery *Bouře*.¹¹

Dramatický prolog k univerzitní konferenci vytvořila už v únoru 1964 konference překladatelů, svolaná do Divadla Na zábradlí při příležitosti hostování Královské Shakespearovy společnosti vedené režisérem Peterem Brookem, jehož inscenace *Krále Leara* s Paulem Scofieldem v titulní roli námi otřásla v Národním divadle. Na konferenci vystoupil nejen Peter Brook, ale i polský profesor a kritik Jan Kott (1914–2001), který vzbudil rozruch svou knihou *Shakespearovské črty* (polsky prvně 1961, česky 1964), vydanou na Západě pod názvem *Shakespeare, náš současník* (francouzsky 1962, anglicky 1964). Kott se s Brookem dobře znal, protože už v roce 1957 se nadchl ve Varšavě jeho zájezdovou inscenací Shakespearovy rané krvavé tragédie *Titus Andronicus* a začal psát své eseje o Shakespearovi jako o současníkovi moderních autorů, zejména Antonina Artauda a jeho „divadla krutosti“ i Eugěna Ionesca a jiných tvůrců absurdního divadla padesátých a šedesátých let. Filozofickou oporu nacházel hlavně v existencialismu a freudismu. To všechno byly směry dráždicí ortodoxní marxisty, tvrdě prosazující jen realismus a napadající Kotta v souhlase s oficiální kritikou v Sovětském svazu, kde jeho kniha kolovala jen v samizdatu. U nás už se blížilo Pražské jaro, takže někteří z nás se nezatvrzovali proti myšlenkovým nebo uměleckým alternativám, zvláště když se uplatňovaly tak vynalézavě a sugestivně jako v knize Kottově.

Mně však zarazila hned první dlouhá črta nazvaná „Králové“ a pojednávající o Shakespearových historických hrách. Přečetl jsem totiž ty hry ne jednou, ale několikrát, když jsem psal svou první monografii (tiskem 1959), a tak jsem se musel pozastavovat nejen u Kottových nepřesností v historických detailech, ale hlavně v celkové koncepci, která vykládala Shakespearovu dramatizaci dějinného procesu jako neustále opakovanou konstrukci Velkého Mechanismu, po němž jako po schodišti vystupuje nekonečný průvod králů:

¹¹ S pomocí Jarmily Emmerové jsem texty přenášek vydal knižně v anglickém překladu Iris Urwinové-Lewitové pod názvem *Charles University on Shakespeare* (Praha: Univerzita Karlova, 1966.) Eduard Goldstücker nám pro nával jiných úkolů nemohl dodat strojepis své přednášky o zavržení Falstaffa a Mirko Očadlík, který se na konferenci podílel s takovým zápallem a iniciativou, zemřel krátce poté tak náhle, že své poznámky nestačil pro tisk připravit. Živě si ho vybavuji, jak nejen zaníceně mluvil o Shakespearově inspiraci v české hudbě, zvláště Smetanově, ale občas svým osobitým způsobem hlasitě intonoval některé hudební pasáže. Pozoruhodnou bibliografii univerzitních přednášek a tištěných prací o Shakespearovi pedagogů Karlovy univerzity sestavili Vlasta Sotonová (pozdější Venyšová) a Ladislav Venyš, tehdy studující katedry anglistiky.

„Z posledního stupně je už jenom krok do propasti. Mění se panovníci. Ale schodiště je stále stejné. A stejně po něm vystupují dobří i zlí, stateční i zbabělí, podlí i ušlechtilí, naivní i cyničtí...“ Tento výklad pak Kott ještě více zmechanizoval: „Neexistují totiž ani králové zlí ani králové dobří; králové jsou jenom králové. Nebo jinak a současnou terminologií: existuje pouze situace krále a systém. Neexistuje v ní svoboda volby...“¹²

To byl sice efektní výklad, ale tomu, kdo Shakespeara vnímavě četl, nemohlo uniknout, že každý Shakespearův král je zcela jiný, naprosto osobitý, že králové jsou – jako ostatní Shakespearovi hrdinové – geniálně individualizované renesanční osobnosti, které se ani v okamžicích největších krizí nebo katastrof nevzdávají své osobní svrchovanosti a odpovědnosti. Také v celkovém Shakespearově pohledu na dějiny se sice vrchovatě objevuje krutost v boji o moc, krvežíznivost, marnost nad marnost, ale i snaha probít se přes všechny válečné hrůzy k syntéze, k pozitivnímu pochopení smyslu anglické historie. Shakespeare byl velký národní básník, oslavující jednotu Anglie, která se právě v jeho době začala přes všechny vnitřní rozpory a zahraniční konflikty ustavovat. Proto Richard III. není nakonec Shakespearem chápán jako intelekt dějin, jako jejich vůle nebo zvůle, jako jejich smysl nebo nesmysl, jak se domníval Jan Kott, ale jako narušitel dějinného řádu, jako destruktivní tyran, který je po zásluze poražen Richmondem, Jindřichem VII., sjednotitelem a mírovým budovatelem. To snad uzná každý, kdo dočetl *Richarda III.* až do konce.

Protože jsem se v té době stal vedoucím anglického kroužku v Kruhu překladatelů, zahájil jsem s Kottem Na zábradlí diskusi. Řekl jsem, že jeho kniha je „nesmírně podnětná, nesmírně sugestivní, skvěle dramaticky napsaná“, vykládající Shakespeara „přímo v termínech moderní divadelní západní avantgardy, v termínech absurdity, tragické grotesky, nonsensu, šílenství, krutosti, nesmyslnosti lidské existence a lidského údelu“. Dodal jsem, že takové pocity nám nemohou být cizí, protože jsme v poslední době také „dostali pořádně do těla“ odhalením Stalinových a stalinských perverzí. Zároveň jsem však upozornil na to, že Kott opomíjí „celou druhou polohu Shakespearova díla“, polohu „renesančního životního kladu, renesanční vitality, renesančního svobodného smíchu, renesanční volnosti, tedy v podstatě renesančního optimismu, renesanční pýchy života“. Plédoval jsem pro plné rozehrání všech aspektů Shakespearovy tvorby, všech jeho kontrastů

¹² Jan Kott, *Shakespearovské črty* (Praha: Československý spisovatel, 1964), str. 15 a 20.

a konfliktů. Když si vzal Jan Kott slovo, rozvinul své myšlenky o Shakespearově negaci absolutních hodnot a o hodnotě jeho pesimismu. Zdůraznil, že pro příslušníka současné levice je důležité si uvědomit, jak krutá a těžká je cesta historického vývoje. „Ignorování těchto těžkostí a krutostí je jen důkazem strachu, zbabělosti a falešného optimismu.“¹³

Z dnešního hlediska musíme uznat, že Kott vlastně připravoval své čtenáře na tragické peripetie příštího vývoje tím, že zpochybňoval oficiální marxistické teze o Shakespearově dějinném optimismu, anticipujícím novou racionální společnost bez válek a třídních překrad. Je třeba jen připomenout, že ve svém úsilí o zboření oficiálního jednostranného optimismu akcentoval Kott stejně jednostranně Shakespearův pesimismus a tím narušil Shakespearovu geniální objektivitu. Kott prostě Shakespeara překotil. Jeho črty však vyvolaly nebyvalou diskusi takřka po celém divadelním světě a zasáhly do mnohých inscenací Shakespearových her na Západě i Východě. Naše setkání s Janem Kottem přímo v Praze se pro nás všechny stalo jedinečným zážitkem a trvalou výzvou k současnějšímu, aktuálnějšímu přístupu k Shakespearovi.

Vedle obou shakespearovských konferencí se v Československu roku 1964 uskutečnily mnohé další pozoruhodné akce. Divadelní ústav uspořádal s podporou Ministerstva školství ve velké síni U Hybernů výstavu, dokumentující dlouhodobý ohlas Shakespeara v našich zemích. Vzpomínám, jak jsem tou bohatou výstavou procházel nejen při slavnostním zahájení 27. května, ale pak ještě pětkrát v ztichlé noční atmosféře v červnu, kdy mě režisér Václav Krška pozval, abych pro pětidílný televizní dokument komentoval exponáty výstavy a uváděl předem už natočené monology ze Shakespearových her v podání našich předních herců Jana Pivce, Otomara Krejči, Libuše Havelkové, Radovana Lukavského, Vítězslava Vejražky, Jana Třisky, Luďka Munzara, Olgy Scheinpflugové, Ladislava Chudíka, Marie Vášové, Vlasty Fabiánové, Otakara Brouska a Radima Kovala.¹⁴

¹³ Stenografický zápis konference Na zábradlí vyšel v cyklostylovaném vydání v redakci Oldřicha Krále v sérii *Dialog*, č. 2, 1964.

¹⁴ Sborník výstavy zredigoval Milan Lukeš, který do něho zahrnul po úvodu Evy Soukupové eseje Radovana Lukavského, Aloise Bejblíka, Jaromíra Pleskota, Vladimíra Jindry, Jaromíra Pečírky, Vladimíra Lébla a Antonína Dvořáka, doplněné soupisem prvních provedení Shakespearových her v české řeči, sestaveným Ludmilou Kopáčovou. K výstavě vyšel v redakci Ludmily Kopáčové i anglický sborník obsahující eseje Zdeňka Stříbrného, Jaromíra Pečírky, Vladimíra Lébla, Jaromíra Pleskota a Radovana Lukavského. Obrazový doprovod sborníku je vynikající, ale anglický text je na několika místech narušený vynechanými nebo zpřeházenými řádky.

Nečekaný aplaus jsem sklidil při zahájení festivalu shakespeareovských filmů. Bylo to v jednom kinu na Václavském náměstí a organizátoři mě požádali, abych úvodem promluvil před velkou rudou oponou zakrývající filmové plátno. Neopomněl jsem zdůraznit, že vedle anglických, amerických, sovětských, italských a japonských filmových verzí máme také český loutkový film *Sen noci svatojánské* ve skvělé adaptaci Jiřího Trnky s hudbou Václava Trojana. Když jsem skončil, uklonil jsem se, spokojeně se otočil čelem vzad k oponě a chtěl jsem ji rozhrnout, abych mohl za potlesku odejít, ale marně jsem hledal v jejím středu východ. Čím usilovněji a pak už zoufaleji jsem po ní šátral, tím víc se zvyšovala podpora publika. Za bouřlivého aplausu jsem konečně oponu rozhrnul a mohl zmizet. Dlouho se mi pak vracel traumatický sen noci svatojánské o nekonečném šátrání po obrovské oponě.

Pro oslavy Shakespeara byly též připraveny a u nás i v zahraničí promítány tři filmové dokumenty o inscenacích *Romea a Julie* a *Veselých windsorských paniček* v Praze a *Richarda III.* v Ostravě. Zejména dokument Radúze Činčery o Krejčově nastudování *Romea a Julie* na Národním divadle byl mimořádně působivý.

Četná představení Shakespeareových her v českých a slovenských divadlech vyvrcholila ve festivalech v Českých Budějovicích, Příbrami, Ostravě a pak v celostátním divadelním festivalu v Brně ve dnech 7.–14. června. Pražské Národní divadlo tu hrálo *Veselé windsorské paničky*, Slovenské národní divadlo *Večer tříkrálový*, ostravské divadlo *Richarda III.* a kladenské divadlo *Makbetha*. Rámec celého festivalu vytvořil brněnský *Hamlet*, podle charakteristiky Jana Kopeckého „nejkrutější z našich *Hamletů*“, a 2 díly *Jindřicha IV.* v adaptaci Jana Wericha. Tuto adaptaci, nazvanou *Falstaffovo babí léto*, dávalo také v Praze Libni Divadlo S. K. Neumanna, jak se tehdy nazývalo, s neodolatelným Janem Pivcem v titulní roli. Škoda jen, že sám Jan Werich nemohl pro trvalé hlasové potíže ve své jiskřivé adaptaci sám vystupovat, ani natočit chystaný film.¹⁵ Ještě musím dodat, že naše amatérské divadelní soubory uspořádaly svůj vlastní shakespeareovský festival sedmi her v Jaroměři už od 28. března do 26. dubna.

Z nových hudebních poct Shakespearoví mě zvlášť zaujala Kabeláčova Hamletovská improvizace, prvně provedená 26. května 1964 na koncertě Pražského jara. Rád vzpomínám, jak jsem s Miloslavem Kabeláčem

¹⁵ Werichův hlas máme zachovaný alespoň v ukázkách na malé gramofonové desce, přiložené ke knižnímu vydání *Falstaffova babího léta* (Praha: Svoboda, 1969).

o Hamletovi dlouze diskutovali už v roce 1963 jednak na fakultě a jednak v jeho vinohradském bytě na podnět jeho dcery Káti, která u mne studovala. V jubilejním roce vyšlo pět dlouhohrajících gramodesek s hlasy českých i slovenských herců a hereček ve vybraných výstupech ze Shakespeara, obohacených shakespeareovskou hudbou, a sborník *Shakespeare v hudbě a na našem jevišti* s příspěvky Josefa Bachtíka, Jiřího Berkovce, Jaroslava Pokorného a ze Slovenska Ladislava Lajchy.

Nejcennější publikací shakespeareovského roku byly poslední dva svazky šestidílného vydání Shakespeareova díla v klasickém překladu J. V. Sládka, doplněném Jaroslavem Vrchlickým a Antonínem Klášterským. Vydání připravoval řadu let profesor Otakar Vočadlo, který tak obrátil své nucené penzionování po roce 1948 v triumf naší shakespeareovské vědy. Nejenže každou Shakespeareovu hru i báseň zasvěceně komentoval lingvisticky i literárně historicky, ale napsal také základní studie „Český Shakespeare“ (úvodem k 1. svazku) a „Sládkovo umění slova“ (doslovem k 6. svazku), doplněné studií Jiřího Levého „O překládání shakespeareovského verše a prózy“ a bibliografií Shakespeareových her, básní a adaptací v češtině a slovenštině zpracovanou Františkem Dopitou.

Své nové překlady *Romea a Julie* vydali Josef Topol a Zdeněk Urbánek s ilustracemi Oty Janečka a Jiřího Trnky. Kamil Bednář přebásnil lyricko-epickou báseň *Venuše a Adonis*, kterou recitačně nastudoval Milan Friedl s doprovodem komorní suity pro harfu a hoboje Petra Ebena; knižně vyšla báseň jako friedlovský kolibřík vyzdobený čtyřmi linority Oty Janečka. Druhým Bednářovým příspěvkem k jubilejnímu roku bylo odvážné zčeštění *Zimní pohádky*.

Článek „Shakespeare in Slovakia“ připravil docent Ján Šimko z Komen-ského univerzity pro pražský časopis *Czechoslovak Life*, který otiskl ještě tři jubilejní články o Shakespeareově přínosu pro české země od Otakara Vočadla, Vladimíra Müllera a mne. Nakladatelství Orbis vydalo v edici Portréty mou vědecko-popularizační knížku o Shakespeareově životě a díle i o jeho významu pro českou a slovenskou kulturu. K tomu dodávám kuriozitu, že na obálce se známým Shakespeareovým portrétem byl zcela neuvěřitelným redakčním omylem uveden jako autor knížky Otakar Klíma, jehož jméno muselo být už po vytištění přelepeno jménem mým (on sám byl významný orientalista, ale o Shakespeareovi nenapsal ani řádek). Habent sua fata libelli. Dvě mé shakespeareovské studie vyšly v Moskvě, dvě v Paříži a jedna v Londýně jako příspěvek pro sborník redigovaný Arnoldem Kettlem *Shakespeare*

in a Changing World. Kettlův sborník byl pak vydán i v New Yorku, maďarsky v Budapešti, řecky v Athénách a španělsky v Buenos Aires.

Břetislav Hodek vybral a přeložil pro rok 1964 antologii *Shakespeare a moderní divadlo*, nabízející našim čtenářům eseje předních anglických i amerických autorů, včetně slavných režisérů a herců Harleaye Granvilla-Barkera, G. Wilsona Knighta, Michaela Redgravea a Johna Gielguda. Na Slovensku vydali svazek *Komédie* v překladech Stanislava Blaho, Zory Jesenské a Jána Boora se studií, poznámkami a vysvětlivkami Aloise Bejblika. *Slovenské pohľady* shromáždily pro shakespearovské jubileum příspěvky nejen z Československa, ale i Rakouska, Maďarska, Německa, Bulharska a Británie. Všechna čtyři čísla časopisu *Slovenské divadlo* věnovala Shakespeareovi v r. 1964 články, cenné historické dokumenty a komentáře.

K Shakespeareovu výročí se přihlásili také naši výtvarní umělci. Vedle už zmíněných ilustrací Jiřího Trnky a Oty Janečka jsme se obdivovali kolorovaným kresbám a dřevořezům Karla Svolinského, olejomalbě Hamlet Josefa Lieslera, Shakespeareově portrétu vyrytému Jiřím Švengsbírem nebo pamětní medaili Milana Knoblocha. Jevištní výtvarníci vytvořili pro představení Shakespeara desítky výprav, z nichž nejsilněji působily návrhy Josefa Svobody, kterými si vydobyl světové uznání.

Pozastavil jsem se u našich oslav čtyřstého výročí Shakespeareova narození podrobněji hlavně proto, že se dnes sice uznale mluví o velkolepých oslavách v roce 1864, ale o roce 1964 nepadne ani slovo. Skoro všechno, co se událo za čtyřicetileté komunistické nadvlády, se často odsuzuje jako zločinné nebo se ignoruje. Totalitní zločiny se ovšem mají odhalovat a trestat, ale přitom by se nemělo zamlčovat, že se v té době vykonaly také dobré a významné činy, tím významnější, že jsme je museli prosazovat za nepříznivých podmínek převládajícího dogmatismu a často arogantní stranické byrokracie. Připomeňme si, že v naší historii nejednou právě v době temna vznikaly světlé kulturní památky. Doufám, že noví badatelé podrobně prozkoumají, co všechno se v shakespearovském roce 1964 událo. Zbývá ještě široké, částečně nezorané pole, například Shakespeareův ohlas v české literatuře, kde jubileum vyvrcholilo tajuplnou, téměř deset let vytvářenou básnickou skladbou Vladimíra Holana *Noc s Hamletem*, ilustrovanou Vladimírem Tesařem. Také pořady Československého rozhlasu v tomto roce by si zasloužily pozornost.

Na Filozofické fakultě jsem se celý rok 1964 věnoval Shakespeareovi ve svých pravidelných přednáškách a navíc jsem pozval tři vynikající odborníky, aby nás obohatili svými osobitými názory: Leona Howarda z Kali-

fornské univerzity v Los Angeles (UCLA), L. G. Salingara z Cambridge a Kennetha Muira z Liverpoolské univerzity. Ten přijel až koncem roku, kdy už jsme byli trochu přeshakespeareováni, a tak jsem se s ním dohodl, že bude přednášet o Christopheru Marlowovi, který se narodil ve stejném roce jako Shakespeare, ale byl jím zcela zastíněn. Po své přednášce odpovídal profesor Muir jako obvykle na dotazy posluchačů a když se ho jeden z nich zeptal, co soudí o nové knize Jana Kotta, odpověděl klidně, ale pevně, že je „brilantní, ale velmi pochybená“.

Ještě dodávám, že jsem v květnu 1964 znovu vzpomněl jak Shakespeara, tak jeho zesnulého českého překladatele Erika Saudka přednáškou v Domě knihy na Břevnově, orámovanou recitacemi Evy Vrchlické.

* * *

Rok 1965 byl pro mne méně vypjatý, ale významný tím, že Univerzita Karlova vydala mou monografii *Shakespearovi předchůdci* s první českou zevrubnou studií o Marlowovi; za knihu jsem dostal titul DrSc. V listopadu se nám narodil syn Jan a na nástěnce katedry anglistiky se objevil humorný, ale výstižný nápis: „Důležitější než Shakespearovi předchůdci jsou Stříbrného potomci“.

Nechyběly ani jiné vzrušující události. Allen Ginsberg přiletěl do Prahy už v únoru a pak znova na májové oslavy. Hned při ubytování šokoval portýra hotelu Ambassador, když mu na jeho dotaz po zavazadlech ukázal na svůj ošuntělý beatnický ruksak. Pozval jsem Allena podle svého slibu, aby v mém fakultním semináři četl své básně a odpovídal na otázky studentů. Představoval jsem si to jako intimní setkání, ale když jsme přicházeli k seminární místnosti, museli jsme se prodírat hustým zástupem, protože zpráva o Allenově návštěvě se rozletěla studentskou Prahou rychlostí blesku. Přesunuli jsme se tedy do mnohem větší posluchárny a nakonec do auditoria maxima, schopného pojmout stovky posluchačů. I tam se však noví příchozí usazovali nejen na balkoně a velkých oknech, ale i na podlaze kolem katedry. Ti nejbližší zbožně vzhlíželi k tváři velkého mága a zvědavě si prohlíželi díry v jeho rozdrbaných teniskách. Jelikož to už ani zdaleka nebyli jen anglisté, musel jsem překládat všechno, co Allen recitoval a povídal. Tlumočit okamžitě jeho *Kvílení* byl úkol vlastně nadlidský, ale hněvivý nárek nad nejlepšimi mozky jeho generace zničenými šílenstvím, hladem a drogami nás všechny fascinoval. Studenti si ho pak zvolili králem Majáles, festivalu akademické svobody, obnoveného z předkomunistické éry.

Zcela nevyhnutelně se Allen dostal do konfliktu s tajnou policií, byl obviněn z pederastie a spěšně vyhoštěn. V letadle do Londýna složil svou památnou báseň „Král Majáles“, začínající typicky ginsbergovskou kritikou komunismu i kapitalismu:

A komunisti nemají co nabídnout kromě ducatých tváří
a brýlí a ulhaných policajtů
a kapitalisti nabízejí těm Nahým napalm a peníze
v zelených kuffících,
a komunisti budují těžký průmysl, ale těžké je i srdce ...

Ginsbergovy volné, osvobozené verše se šířily mezi naší mladou generací, která v té době aplaudovala Krejčově inscenaci *Romea a Julie*, svolávající mor na oba rody rozběsněnou válkou.

Když se Allen po dlouhém čase do Prahy vrátil, samozřejmě až po sametovém převratu, byl až překvapivě usazenější v tmavém obleku s bílou košilí a vázankou, ale duchem stále jiskřivý. Přivezl s sebou novou báseň „Návrat Krále Majáles“, složenou v letadle cestou do Prahy. Recitoval ji 2. máje 1990 opět v nabitě aule Filozofické fakulty za doprovodu drobného harmonia spočívajícího v jeho klíně:

A já jsem Král Máje s vysokým krevním tlakem,
cukrovkou,
pakostnicí, ztrhanými hlasivkami, ledvinovými kameny
a usedlými brýlemi, který si nasadil bláznivou korunu,
jež hlásá: Dost pitomosti
Dost moudrosti, dost strachu i víry v kapitalistické
proužkované sako
a komunistické montérky ...

Opět výpad proti kapitalismu i komunismu, i když značně zmírněný, opět whitmanovský volný verš naplněný konkrétními, přesnými obrazy. Svou novou báseň recitoval Ginsberg také na Staroměstském náměstí, kde ho na tribuně doprovázel Jiří Josek se svým českým překladem, tentokrát už předem připraveným.¹⁶

¹⁶ Nejlepší český výbor z Ginsbergova díla uspořádal Josef Jařab s názvem *Allen Ginsberg. Karma červená, bílá a modrá* (Praha: Mladá fronta, 2001). Přeložili Josef Jařab, Jiří Josek, Josef Rauvolf a Jan Zábrana.